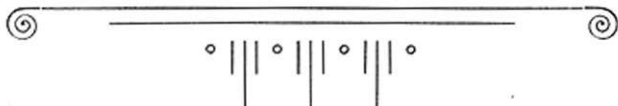

LJUBLJANSKI ZVON

Amerikanci.

... »Sinoči se je odpeljalo
z ljubljanskih kolodvorov v
Ameriko zopet okoli sto oseb« ...
Časniška notica.

Poslednji žvižg — in vlak se že pomiče,
čimdalje bolj divjá v božično mrzlo noč . . .
Tam spredaj stroj sopiha, hrska, puha,
ko gnala bi po tiru ga demonska moč.

Beží, letí . . . Ušel li rad bi mrazu
ledenemu, ki brije preko polj nocój?
Al kósati se hočeš, vlak, z viharjem,
kdo izmed vaju preje cilj doseže svoj?

Skopó brlí svetiljka iznad stropa
in razsvetljuje tretji razred ko v zasmeh,
obseva skozi dim tabakov gosti
ko skozi meglo pasažirje po klopéh.

Natlačen voz do zadnjega je kota.
Med moškimi več žensk in dece, pisan roj . . .
Nekteri dremljejo, nekteri spijo,
polglasno drugi tam kramljajo med seboj.

In vrata se odpró: »Vsi v Bremen?« — »»Sami Amerikanci!«« — »Vraga! Meni res se zdi, par let še trajaj to izseljevanje — in domovina naša bode brez ljudi!«

Mehanično jim preščipava listke,
in tiho v drug vagon odnese ga korak . . .
In dalje, dalje v pozno noč božično,
ko gnan od démonov nevidnih, dirja vlak.

Slabó brlí svetiljka iznad stropa.
Zagrjnjeni v tabakov siv, smrdeč ovoj,
nekteri dremljejo, tam drugi spijo,
nekteri glasno govorijo med seboj . . .

»Ej, kje smo še! Kdaj pridemo črez morje?
Kje nova domovina naša še je tam!
Pač dobro, ženka ti, otroci moji,
da tudi v novem svetu s sabo vas imam!

»Tako pozabim prej, kaj sem zapustil:
svoj stari dom ob Savi in svoj rojstni kraj;
in lože bomo delali vsi skupaj,
ne bomo neprestano mislili nazaj!

»Tu v krajih naših trudiš se in mučiš,
no, in napósled smeš umreti od gladú . . .
Tam truda je, pa tudi kruha dosti;
zastonj tam ne preливаš svojega potú! . . .«

»»Res, blagor vam!«« — vštric njega vzdihne nekdo,
»»a jaz odhajam sam v neznani tuji svet!
Domá sem pustil mlado ženo svojo
z otrokom na zemljišču . . . Kdaj jih vidim spet?

»»Težkó odtrgal bil sem se od svojcev.
Pobegnul skoro sem na skrivnem jim sinoč . . .
In tam ko črna delal bom živina,
pošiljal jim domov dolarjev na pomoč . . .

»In naj sam ôsat zraste mi po njivah
in po vinogradu le trnje — kaj mi mar!
Da bi le v hišo ne pritihotapil
pa žene ne zapeljal bi mi kak slepár!«

Mlad potnik, mož oblečen po gosposko,
zazeha v kotu, zgane se: »Kaj boste vi!
Jaz pa sem sam brez žene, brez družine,
in zemlje svoje nimam ne za pol pedí!

»Nel Stradal nisem baš; ne morem reči.
A veste, česa manjka tukaj mi, ljudjé?
Duh sužnosti tu vlada v svetu starem —
a meni po svobodi hrepení srcé!

»Ah, gabi se mi družba licemerska,
to klečeplastvo pred mogotci nizko — fejl!
Zato grem zdaj v Ameriko svobodno . . .
Naprej, trpini-bratje, v novi svet, naprej! . . .«

Besed poslednjih več ni slišal nihče.
Vse dremlje okrog njega, spava in hrčí . . .
Oblak tabakov plava po prostoru,
svetiljka sredi stropa komaj še brlí . . .

In zdajpazdaj tam zunaj zabrlizgne
piščalka parna v črni zimski mrak . . .
Po reljsih guga se vagon in škriplje . . .
Enakomerno dalje, dalje dirja vlak . . .

A. Aškerc.

Povest o neki drugi.

Novela. Spisal Ivo Šorli.

Odgurnil je bil zavese z okna ter sedel zopet k mizici pri peči. Zavil se je tesneje v svoj črni nočni plašč in strmel mračno predse.

Naenkrat je prikimal, in njegov krasni, blede obraz, izražujoč prej težko premišljevanje, je hipoma prešinilo nekaj neizprosnega, trdega. Jedva je še drhtela fina, bela roka, ko je gladila počasi dolgo, kakor noč črno brado.

Črez bele strehe se je polagoma priplazila blede, mrtva svetloba in bolj in bolj je bledela luč na mizi.

Ugasnil jo je in stopil k oknu. Sneg je padal neprestano. Tiho, belo, veličastno vseokrog.

Strmel je nekoliko časa tja ven in se vrnil zopet k mizici. Krvav žar iz peči mu je švignil za hip črez obraz in zlati naočniki so se zasvetili.

Svitalo se je bolj in bolj. Poznali so se že črni obrisi velike omare v kotu.

Zunaj je nekdo odprl vrata in mehki koraki so se bližali.

Vstopila je in se mu približala. Tik pred njim pa je obstala in stopila nehote par korakov nazaj. Dvignil je počasi svoje oči k njej. Strepetala je. Kakor temen čarovnik se ji je zazdel. Ta somrak . . . in v njem on v črni, dolgi halji . . . te črne, čudne oči . . . Bala se ga je bolj nego kdaj prej.

A bala se ga je vedno. Trepetajoč mu je slonela v naročju, trepetajoč uživala njegove ognjene poljube, trepetajoč ga ljubila z blazno, nemo strastjo.

Takrat, ko je bila še dekle, je hodil slednji dan mimo njenega okna v dolgi, črni suknji, s črnim, širokokrajnim klobukom na glavi. Enkrat se je ozrl v njo in odnesel je vso njeno dušo s seboj. Nekaj časa ga ni bilo več. Potem pa ga je videla zopet pri neki obravnavi. Zvečer je bilo . . . vse mesto je drlo tja. Ena izmed prvih dam je zastupila svojega moža. On je sedel na levi strani v črni, dolgi halji, s črnim baretom na glavi, s krvavordečimi obšitki pod vratom . . . Vstal je in govoril z mirnim, sonornim

glasom, in njegove besede so padale težke v vsa srca, na glavo nesrečne zločinke.

Prišel je mesec pozneje k njeni materi, prihajal potem slednji dan. Bil je tako mehek ž njo, tako dober . . . In sledila mu je kakor omamljena v ono noč, kamor jo je vabil s seboj. Kajti zdelo se ji je, kakor da gre daleč nekam noter v bajno, črno noč brez zvezd, oklepajoč se njega, ki je doma v tej čarobni temini.

In trepetajoč mu je slonela v naročju, trepetajoč uživala njegove ognjene poljube, trepetajoč ga ljubila z blazno, nemo strastjo . . . On pa ji je bil tako mehek, tako dober. In tako krasno je bilo daleč notri v bajni noči, kjer je bil on doma . . . Tako prav vsa okna zastrta, vse temno, tiho . . .

In vendar ji je delo dobro, kadar je prišel v hišo Alfred, brat njenega moža. Kakor da je posijal žarek v temino, dobrodejen, topel žarek, ki ne žge očesa z brutalno, plebejsko svetlobo, ki se prikrade tih, krotak skozi zastore . . . Mlad je bil, skoro še pol otroka. Pozdravil je vljudno, prisrčno, prisedel k njej in govoril odkrito, zaupljivo, kakor da je njen brat. In oči je imel kakor kos neba v tihi pomladni noči.

Rudolf, njen mož, ga je jedva pogledal. »Otrok je! Kaj pa naj pameten človek govori ž njim?«

A ona je bila tudi tak otrok. In zapazila je, da njen mož ne govori tudi ž njo nikdar, ker je tak otrok. Samo k sebi jo je stiskal, božal ji lice, gledal ji s svojimi zagonetnimi očmi v obraz in jo poljuboval s svojimi pekočimi, kakor ogenj subimi poljubi. In ona mu je trepetajoč slonela v naročju, trepetajoč koprnela pod temi poljubi. Samo jemala jih je brez volje, brez moči, kakor da je njegova strast sežgala, upepelila njeno, kakor da je ogenj njegovih usten ugasnil njenega vsakokrat, ko je začutila njegov dih; šele, kadar jo je izpustil iz svojega objema, je švignil iz njene duše iznova divji ogenj, da je strepetala po vsem telesu.

Včasi je siloma stresla z glavo, kakor bi se hotela zbuditi iz nekega sladkemučnega sna. Kajti čutila je, da sanja razkošne sanje, ki žro njene moči. Strmela je pogosto v zrcalo in drhtela. Tako blodost, take čudne poteze, take oči je videla na ženitovanskem potovanju po velikih mestih, zvečer v kavarnah. Spomnila se je onih ženskih obrazov in strepetala vsakokrat. Vselej, kadar je obviselo zunaj na ulici na njej možko oko, polno hrepenenja in poželenja, se je spomnila onih obrazov . . . In zdelo se ji je, da vidi pogosto v očeh svojega moža, celo v nedolžnih očeh Alfredovih isti izraz.

Kadar je bila sama, je sedela najrajša na divanu v kotu in strmela predse. Da, to je bilo resnično življenje in vendar kakor sanje. »Kakor cvetica sem, ki so jo presadili v temo«, si je mislila. »Tema, noč, bajna noč, to je duša mojega moža. In Alfredova duša je kakor mehka mesečina.« In ljubila je noč in ljubila mesečino . . .

* * *

Kakor temen čarovnik se ji je zazdel v tem dolgem, črnem plašču, v tej temačnosti s temi črnimi očmi, s to kakor noč črno brado, s to črno čepico na glavi.

Vstal je in stopil k oknu in se molče vrnil k peči. Krvav žar iz peči mu je švignil za hip čez obraz in zdrknil na prsi pod vrat. Ustavil se je in obrnil oči v njo. Zlati naočniki so se svetili iz somraka. In spomnila se je porotne obravnave, kjer so padale njegove besede težke v vsa srca, na glavo nesrečne zločinke, ki je bila zastrupila svojega moža.

Opotekajoč se je ustopila k divanu in se zgrudila nanj.

On se je vrnil zopet k oknu.

»Pojdi sem, Danica!« ji je rekel z drhtečim glasom.

Trepetajoč je vstala in se mu približala.

Potisnil jo je rahlo bliže svetlobi in jo gledal. Zavita je bila v črn, svilen plašč z mehкими bobrovimi obšitki okrog vratu. Na glavi je imela črn klobuk s temnimi nojevimi peresi, polnimi nežnih snežink. Obrazek ji je od mraza še vedno rahlo rdel.

Prijel je z obema rokama njene v svoje in jih obdržal, silno drhteč, kakor da ga trese mrzlica. Privzdignil ji je nato glavico, da bi ji pogledal v oči, a ona je skrila ubogo svojo dušo za dolge, svilene trepalnice, da bi ne videl madeža v njej . . .

»Dušica, ljubica, kako si krasna!« je jeknil z glasom tako brezmejno žalostnim, da so se ji zašibila kolena in jo je moral ujeti, da se ni zgrudila. Položil jo je zopet na divan in se vrnil k oknu.

Naslonil je čelo na mrzlo steklo in strmел tja ven. Tiščal je spodnjo ustnico trdo z zobmi, nosnice so mu trepetale, prsi skoro hrople. Dvoje velikih, težkih solz mu je spolzelo počasi čez mrtvaškobledo lice, a naglo je vzel ruto iz žepa in ju obrisal. In obraz, mu je ledenel bolj in bolj, zobje so spustili ustnice, ki so se trdo sklenile, in v očeh je zamrl zadnji odsev žalostne gorkote, okrog usten pa se je zazibal smehljaj, ki zmrzne včasih na obrazih mrličev in ki mu pravijo srečen smehljaj . . .

Obrnil se je in pozvonil.

»Zajutrkujva, kaj ne, Dragica?» je vprašal s svojim navadnim, mirnim, prijetnim glasom. »Ti si gotovo že potrebna?»

Postrežnica je prinesla kavo in jo postavila na mizo.

On si je nalil, kakor vedno, polno skodelico in nadrobil peciva v njo.

»Kaj samo toliko?» se je začudil, ko si je nalila jedva toliko, da je pokrila dno.

Molčala sta nekoliko časa. Večkrat je že poskusila, da bi kaj izpregovorila, a bilo ji je, kakor da ni več glasu v njej . . .

»Ali je bil včeraj Alfred tu?» je vprašal nenadoma.

»Ne,« je odgovorila jedva slišno.

»Ne? Hm, jaz sem ga pa videl, ko je vstopil v vežo. No, no, bo že res. Kako bi pač mogla govoriti neresnico usta, ki so ravno sprejela vseživega Boga!»

Srebrna žlička ji je padla iz rok. Tisoč strupenih jezikov je sikalo iz teh mirnih besed.

Molčal je zopet in jedel mirno dalje.

V sobo je stopila naglo služkinja s prestrašenim obrazom.

»Strašen škandal se je zgodil!» je vzkliknila.

»Kaj pa je?» je vprašal in nehote vstal.

Tudi ona je planila s stola. Groze poln občutek jo je obšel, sama ni vedela zakaj. Če se je le kaj genilo ob njej, že so ji zašklepetali zobje strašne bojazni. Vsi živci so se trgali v njej.

»Nekdo je bil v izpovednici patra Stanka!» je pripovedovala služkinja pretrgano. »Preoblekel se je bil v meniško obleko in izpovedoval. Iščejo ga že povsod. Ušel je. Obleko so že dobili v jarku na Tržaški cesti.«

Počasi je spravil iz nje, kaj se je pravzaprav zgodilo, kajti v prvem hipu je ni razumel. Gotovo je bilo, da je nekdo zlorabil izpovednico, Bog ve kdo in zakaj. Pater Stanko je že včeraj odpotoval in slepar se je polastil njegove izpovednice. Izpovedoval je čez eno uro, potem pa brez sledu izginil.

Rudolf je pogledal na uro. Bilo je čas, da gre v urad. Oblekel si je molče suktnjo, vzel klobuk in odšel, prvič, ne da bi se bil poslovil od žene.

Sedla je v kot na divan in se prijela z obema rokama za glavo. Postrežnica, ki je pospravljala mizo, se je ozirala pogosto nanjo in zmajevala z glavo.

On pa je hitel naravnost v urad. Dobil je takoj naznanilo o nenavadnem zločinu. Odredil je vse, kar se mu je zdelo potrebno

in mogoče, ter hodil potem sam po svoji sobi s stisnjenimi obrvmi in stisnjenimi ustnicami.

Naenkrat je obstal. Obraz mu je izražal presenečenje, ki se pojavlja, kadar nam šine nepričakovana misel skozi možgane. Stal je še nekoliko časa nepremično sredi sobe, potem pa pokimal odločno in sedel k svoji pisalni mizi. Njegov obraz je bled in trd, kakor da je iz kamena.

Odprl je debel akt in se utopil vanj.

Opoldne se je vrnil točno domov. Juha je že čakala na mizi kakor vedno.

Pokimal je ženi nem pozdrav in jo pogledal. Bila je upadla kakor še nikoli, oči zbegane, motne.

»Ali ste ga že dobili?« je vprašala kolikor mogoče mirno, ko sta sedla.

»Niti sledu!« je odgovoril. »Ti si bila torej pri njem pri izpovedi. Sreča, da si taka nedolžna golobica! Pomisli, kaj bi bilo, ako bi bila ti ena izmed tistih ničvrednic, ki sleparijo svoje može, in bi se tega izpovedala!«

Pogledal ji je pri tem naravnost v obraz z bodečim, skelečim pogledom.

Zahropla je.

»Eh, seveda ni prijetno praviti niti malih svojih grehov neznanemu lopovu, toda, ako bi bil izvedel iz tvojih ustec celo kaj takega, no, to bi bil vrag!«

Odložila je žlico. Niti siliti se ni mogla več.

»Kako, da ne jeste ničesar, milostiva? Že davi ste vse pustili. Bolni ste, kaj ne?« jo je vprašala sočutno postrežnica.

»Glava me boli,« je vzdihnila gospa in vstala. Sedla je na divan in se naslonila trudno na blazine.

On je obedel molče ter se spustil potem molče poleg nje na drugi konec.

»Glava te boli? Meni tudi ni dobro. Umreti bo treba,« se je nasmehnil.

Ozrla se je vanj in ujela ta čudni nasmeh. Zazeblo jo je, da so ji zašklepetali zobje.

»In zdaj bom imel še toliko dela s to novo dogodbo,« je pristavil in si prižgal smodko.

»Nenavaden slučaj, kaj ne?« je vprašala tiho, da pač nekaj izpregovori.

»Da, nenavaden slučaj. Meni se še ni dogodil v celi moji praksi. Toda spominjam se, da sem nekdaj čital nekaj podobnega v francoskem dnevniku. Hm, celo veliko sličnosti je imel oni slučaj s tvojim,« je dodal počasi kakor zamišljen.

»Z mojim? Kako to?« je šepnila.

»Pardon! Hotel sem reči drugače. Tam se je namreč izpovedala takemu sleparju zakonska žena, ki je v resnici sleparila svojega moža, česar v našem slučaju seveda ni.«

Obmolnil je zopet in pihal enakomerno dim v voljni zrak.

Tudi ona je molčala. Zobje so ji šklepetali, da je moral to čuti tudi on.

»Z bratom svojega moža ga je sleparila,« je nadaljeval po dolgem času in zopet obmolnil.

Hotela je vstati, a zgrudila se je zopet v blazine.

»Kako si slaba, revica, kako trepečeš!« se je obrnil k njej. »V posteljo pojdi, Dragica, morda ti bo bolje.«

Strašen ji je bil ta njegov glas, ta njegov obraz tako sočuten, a oči tako mrzle, polne nečesa groznega, neizprosnega.

»Pusti me!« je kriknila, da se je služkinja, ki je šla slučajno skozi sobo, začudeno ozrla nanjo.

On je zmajal z glavo. Ko so se pa vrata za služkinjo zaprla, obrnil je svoj pogled naravnost ženi v obraz.

»Pustim naj te? Kaj ti pa hočem? Ne razumem te«, se je nasmehnil. »Toda potrpeti je treba s teboj; bolna si, hudo bolna«, je pristavil mirno.

»No, pa tu ostani!« je nadaljeval po kratkem molku. »Morda te razvedrim, če ti povem ono dogodbo iz francoskega dnevnika?«

Ozrla se je vanj. Njene oči so bile popolnoma motne, le globoko za neko meglo je kričalo nekaj po usmiljenju.

»Aha, zanima te?« se je nasmehnil, kakor da je tako razumel njen pogled. »Ej, taka romantika ženske vedno zanima. Dobro torej! Veš, v Parizu je živela mlada dama. Ne vem, ali ravno v Parizu, toda to je vse eno, saj takih — nikjer ne manjka. Ta dama je imela moža, ki ni veliko govoril, ki je bil morda celo pretemen, toda jasno ji je bilo, da jo brezmejno, nežno ljubi, kakor na primer jaz tebe, dušica. No, in tudi ona je bila proti njemu kakor med. Kar umirala je blaženosti, kadar jo je stisnil k sebi, hahaha!«

Zakrohotal se je besno in obmolnil. Oči so mu gorele v divjem plamenu.

»Pravila mu je vsak dan, da jo sežge njegova strast«, je govoril hlastno dalje. »In on ji je veroval. Nekega dne pa so se mu

odprle oči in spoznal je, da ga vara, vara ž njegovim bratom. Pomisli, ž njegovim bratom!»

Sklonil se je k njej, trmel ji s svojimi strašnimi očmi v obraz in ji stisnil roko s tako brutalno silo, da je jeknila.

Izpustil je njeno roko iz svoje ter vrgel ugaslo cigaro na mizo.

Molče je gledal nekoliko časa predse v tla, potem pa naglo planil pokoncu.

»Pa drugič dalje! Zdaj moram v urad. Z Bogom!«

In ne da bi se bil ozrl, je odhitel ven.

Ona pa se je vrgla vznak in strmela z blodnim pogledom v strop. Niti zganila se ni.

Služkinja je hodila tiho skozi sobo. Zmajevala je z glavo, a nagovoriti si je ni upala. Strah jo je bilo.

V mraku je prinesla svetiljko in jo postavila na mizo.

»Gospod Alfred je zunaj!« je rekla tiho. »Ali naj ga pustim noter?«

»Ne, nobenega!« je odgovorila gospa osorno. »Recite, da sem bolna.«

Ko je služkinja odšla, se je dvignila in za hip je vprla oči v luč, kakor bi hotela premišljati, kaj se neki godi ž njo, toda takoj se ji je zazdelo, kakor da se ji ovija zopet težka megla možganov. Vrgla se je zopet vznak in trmela s široko odprtimi očmi v zrak.

Večerjala ni ničesar. Služkinja jo je morala podpirati, ko jo je spremljala k postelji.

Črez pol ure je šla pogledat v spalnico. Gospa je ležala, kakor da je mrtva. Le včasí je zahropla in zastokala.

Njega še vedno ni bilo; prvič odkar je bil poročen, je izostal z doma. Služkinja vsega tega ni mogla umeti. Zdelo se ji je samo, da se je dogodilo nekaj usodnega. Gospa je, kakor da se ji je zmešalo v glavi, sama bolezen to ne more biti. Okrog polnoči je slišala priti gospoda domov. Prisluškala je pri vratih, a slišala ni drugega, kakor da se je slekel in legel v posteljo.

Ob osmih drugega dne sta sedela zopet oba pri zajutrkú. Voščila sta si bila dobro jutro, drugega še nista govorila. Ko se je zbudila, ji je bilo, kakor da je vse ono, kar je doživela včeraj, samo sanjala, a ko se ji ni približal kakor vedno, da bi jo poljubil, da bi ji rekel le eno prijazno besedo, ko je videla zopet njegov blede, trdi obraz, ko so zopet srečale njene oči njegove, hladne, nekaj groznega obetajoče, ji je zopet legla strašna groza v dušo.

»Ničesar nismo še dobili, je izpregovoril«, ko je odhajal. »Menda ga sploh ne zalotimo, kakor niso onega v francoskem dnevniku. Čakaj, opoldne ti povem, kaj se je zgodilo z ono propadlo ženščino. Danes si itak videti veliko zdravejša, in ne bo te več tako razburjala povest o neki drugi, tebi popolnoma tuji — nesramnici. Z Bogom!«

Nasmehnil se je in odšel naglo.

Zgrudila se je na stol . . . Ženščina . . . propadla . . . povest o neki drug nesramnici . . . ji je šumelo po glavi.

»Uboga gospa, ali vas že zopet prijemlje?« jo je vprašala služkinja, a dobila ni drugega odgovora kakor top, zmeden pogled. Zmoti se revica, si je mislila. Najrajša bi bila zbežala iz te hiše. Vse polno strahov se je plazilo po poltemnih kotih, ki jih ni mogla pregnati medla svetloba mračnega zimskega dneva.

»Mici, Mici!« je zaslišala naenkrat iz sobe gospenji glas.

Stekla je naglo k njej.

»Kaj je, milostiva? Ali je vam slabo?«

»Ne, ne! Pelji me kam! Ven, hitro ven! Tu znorim!« je prosila gospa in se je oklepala. Njene oči so bile že popolnoma blazne, glas hripav, izpremenjen.

»Kam, milostiva? Kam v takem mrazu? Tu bodite, čakajte, prinesem vam plašč! Jezus!«

Služkinja je preplašena odskočila, kajti gospa se je je hotela okleniti okrog vratu. Zadavi me, si je mislila.

»Ven me pelji, ven, kamor hočeš! Samo še danes je čas!« je vpila nesrečnica venomer.

»Za božjo voljo, ostanite! Po gospoda grem. Takoj bo tu!«

In služkinja je hotela skozi vrata, a že jo je držala gospa trdo za rokav.

»Ne, ne gospoda! Bojim se ga, bojim se ga — — —«

»Kaj se ga boste bali, saj je tako dober! Ven pojdiva, milostiva, v kuhinjo! Zunaj se razvedrite.«

In prišla je gospo za roko in jo peljala s seboj kakor otroka.

Zunaj se je nekoliko umirila. A bolj ko se je bližalo poldne, večkrat je ponavljala: »Ali že prihaja? Bojim se ga«, in vedno manj je izdalo vsako prigovarjanje. Služkinja ni več dvomila, da je uboga gospa zblaznela. Držati jo je morala, ko so se začuli v veži gospodovi koraki, kajti hotelá se mu je skriti v veliko omaro.

Pogledal je v kuhinjo.

»No, kje pa tičiš, Dragica? Pojdi no kosit! Kako ti je, revica?« je rekel in ji pogladil lase. Čutil je natanko, kako je drhtela, ko se je je dotaknil.

Skoraj zbežala je pred njim v sobo.

»Gospa se vede tako čudno. Zdravnika bo treba«, mu je šepnila služkinja, ko je hotel za njo.

»Ne bo hudega ne. Malo nervoznosti, to preide samo«, se je nasmehnil.

Pri kosilu nista govorila ničesar. Ona je zaužila samo par žlic juhe. Gledala je predse in trepetala.

Včasi jo je pogledal. Za hip je bilo, kakor da se mu smili, kakor da se bori sam s seboj, a kmalu je postal njegov obraz zopet trd, neizprosen.

»In zdaj pride nadaljevanje obljubljenе povesti«, je mirno izpregovoril, ko sta sedla kakor vedno na divan k črni kavi.

Prižgal si je cigaro in nadaljeval:

»Kje sva že ostala? A da! Torej varani mož, ki je svojo ženo tako brezkončno ljubil, je bil sicer dobra duša, a nikakor ne kak sentimentalni slabič. Blag prijatelj, a neizprosen proti oni, ki mu je za vedno zastrepila življenje. Spoznala je prvi hip, da je zaigrala tudi ona svojo srečo. Glej, on si je z največjim trdom priboril košček kruha, stradal je, prenašal mraz, preziranje, žaljenje in sad cele te bedne mladosti je poklonil njej, naj ga uživa ž njim. Življenje ga je naredilo trdnega, a trdni ljudje so včasi tudi malo trdi. On je bil tak, in naravno je, da je ni prosil, naj blagovoli pozabiti, da ga je nesramno varala, ampak — — —«

Obmolknil je zopet premišljeno, hote.

»Sicer pa tudi nje ni moglo več veseliti življenje. Ali se je mogla še kdaj ozreti v oči svojih nedolžnih otrok? — — —«

»Ali je imela otroke?« je vprašala hlastno. Zazdelo se ji je, kakor da je zanjo v teh besedah nekaj rešilnega. Ona ni imela še otrok, ona — — —. Toda takoj so jo zopet splašile njegove besede.

»Da, otroke je imela«, je pritrdil počasi. Njeno vprašanje ga je osupnilo in ga spravilo za hip v zadrego. Zakaj je neki omenil otrok, ko jih ona nima! Toda takoj si je pomagal in nadaljeval mirno:

»Ona je imela otroke. Pomisli, dete, da bi se tebi dogodilo kaj enakega! Denimo, da bi midva dobila dva taka kodrasta paglavčka. In ti bi bila grešila z mojim bratom. In tako čez pet let bi zdajle pridrlo naenkrat dvoje takih nedolžnih bitij v sobo k

nama. Glej, tamle bi stala Rudolfček in Dragica in vprla bi vate svoje angelskočište poglede, v te svojo mamo, v te prešestnico — krvoskrunko — — —«

Kazal je s prstom predse na drugo stran mize, govoril hripavo, strastno, da mu je strast zadušila besedo.

Ona je zahropla. V možganih ji je vrelo, zobje so ji šklepetali, stresal jo je mraz, da je začel divan trepetati.

»In kaj je storila ona, kaj?« je jeknila.

»Ona?«

Za hip se je zdrznil, ustni sta mu drhteli, potem pa mu je bilo, kakor da ne govori več sam, kakor da je le še orodje nekega demona, ki ga davi.

»Zastrupila se je!« je kriknil. »Njen mož je imel v svoji miznici, v levem predalčku stekleničico strupa — — —«

Planil je s sedeža. Trepetal je kakor ona. Stopil je k oknu in naslonil čelo na mrzlo steklo. Zapustile so ga vse moči. Zdelo se mu je, kakor da šele zdaj čuti vse strašno zlo, ki se je zgodilo v njegovi hiši. Stiskal je zobe in hropel.

Ona pa je gledala nekaj trenutkov s široko odprtimi očmi vanj, potem pa odšla opotekajoč se skozi vrata.

Postajal je mirnejši. S silno močjo je sklonil napadajoče ga strasti k tlom, in njegov obraz je bil zopet miren, oko zopet mrzlo. Le rahlo mu je še trepetalo telo.

Obrnil se je počasi in se ozrl po ženi.

Ni je bilo več. Grozna slutnja ga je obšla. Planil je proti vratom in se zadel z vso silo ob služkinjo.

»Gospa leži na tleh! Jezus, Marija!« je vpila.

Pokleknil je k nesrečnici. Samo še enkrat je odprla široko svoje oči vanj. Poleg nje je ležala prazna stekleničica.

Gledal je dolgo topo v ta blede, še vedno krasni obraz. Potem pa se je vrgel na tla in jokal krčevito nad svojo izgubljeno srečo.

Vstal je in si obrisal obraz.

»Zmešalo se je ubožici. Saj se mi je zdelo že včeraj«, je jokala služkinja.

Nemo je prikimal in odšel.

Vzel je iz miznice list papirja in sporočil bratu Alfredu, naj se ne prikaže nikdar več pred njegove oči . . .

In stopal je zopet skozi ulice v svoji črni, dolgi suknji, s črnim cilindrom na glavi, s svojim bledim, mračnomirnim obrazom . . .

Titan.

Stojim na gori sam.
 Nad mano, pod menoj besni viharna noč.
 Ognjeno se nebo odpira
 in grom bobni, kakor neba
 bi rušil se obok.
 Ne veka čuk in volk ne tuli,
 po duplih, jamah se je vse poskrilo:
 Ta bojzljivi svet!
 Ne vidim žive duše,
 zaprlo v tesne hrame se je vse;
 nad mano, pod menoj besni viharna noč.
 Nebo, nebo za eden hip očem
 posodi mojim blisk ognjeni,
 le edenkrat bi strahovito,
 grozeče se ozrl po svetu rad,
 le edenkrat pogledal bojzljivcem
 v oči poniglave in plašne,
 da strepetali bi kot črvi!
 Nebo, nebo, le za trenotek grlu
 posodi mojemu bobneči grom —
 le edenkrat zarjul bi rad,
 da čuje celi svet:
 Sovražim te, zalega
 človeška, iz srca! . . .

Kazimir Radič.

Prišel bo čas . . .

Prišel bo čas, in pota naju
 se bodeta ločila,
 in v daljnem tam in tujem kraju
 me boš ti pozabila.
 Jaz pa bom šel sam dalje . . . dalje,
 brez ciljev, brez pomoči.
 Ah, cilje moje vse končal je
 dih tvoje duše žgoči!

A. Gradnik.

Manes v Hagenbundu.

Spisal I. Vavpotič.

arodna umetnost postaja mednarodna!

Zdi se protislovna ta trditev, a kdor sledi korak za korakom razvoju modernega umetništva, ne vidi danes več protislovja v njej.

Umetnost, ki prihaja iz ljudstva, iz njegovega miljeja, le njemu lastna, govori sicer res le lastnemu ljudstvu; ne smemo pa nikakor prezreti, da nihče, in tudi najkrasnejša naših dan ne bi hotela gledati vse večne čase samo le svoje podobe v zrcalu; zaželi si pač slednjič tudi drugih obrazov, izrazov in ne moti je, če zaostajajo v lepoti in izrazovitosti. Človek, in najsi je še tako prikovan s srcem in vsem živčevjem na rodna tla, hrepeni vendarle po neznanem, po tujini — in šele prenasičen se vrne.

Kar velja o posamezniku, velja tudi o celokupnem narodu.

Kaj je umljivejše nego dejstvo, da hrepene narodi po kulturi, po umetnosti tujih, morda politično sovražnih mu narodov! Hrepene? — Izraz je morda predalekosežen in tu neumesten, ker ne menim hrepenenja po posesti, izkoriščanju . . . marveč le neke prav posebne vrste radovednost. Krstimo jo za »umetniško« kar brez vseh analiz in definicij.

Kakor si ne želim v tujini, da je vse to naokrog rodna last, vse to naše, moje, nego se zadovoljujem že s primerjanjem, občudovanjem — tako nekako se zadovoljuje tudi narod z vlogo sočutečega »občinstva«.

Slične misli so me navdajale, ko sem stopal po svečanih prostorih — nemškega, da, celo strogo germanskega svetišča mladih Hagenbundovcev, v katerih se je nastanila za kratko dobo v vsem svojem pomladnem sijaju mlada češka muza.

Češko-nemška sprava? — Čemu je pričakujemo, čemu pričakujemo tako nestrpno Mesije, ko pa že hodi — blagotvornik — med nami!

Ta mlada, čila češka umetnost!

Le elitna garda se je zbrala tu, neustrašene, pogumne prednje straže, ki verujejo v svojo lastno in narodovo moč, ona mladina, ki ne hira — nesrečno zaljubljena — za davno ubeglimi, historičnimi ideali, marveč ljubi to rodno zemljo iz vse duše, vsega srca, ne

morda, ker je prepojena s krvjo slavnih, kraljevskih pradedov, marveč, ker je dete te rodne matere, ker je srce te rodne zemlje tudi njeno srce!

Nehote me spominja Manes monakovske »Scholle«. Da, tudi iz te češke gruče, te ljubljene pedi zemlje je vzraslo drevo, mogočno, visoko, pred katerim se klanjajo bratje, vsi — naokrog.

Iskal sem tu one mlade umetnosti, ki stremi, poskuša, ki bojuje ljute boje s srcem in razumom, naporne boje z materijalom in tujimi vplivi, a našel umotvore, ki pomenjajo pomnike v svetovni umetnosti.

Suchardov načrt za Palackeega spomenik ni li tak pomnik?! Koliko se je govorilo in pisalo o Klingerjevem Beethovnu! Razlegal se je himnus, kakršnega le redko še začujemo v naših treznih, realnih časih. Govorili so o največji skulpturi modernega stoletja — in vendar, kako majhen se mi vidi ta slavljeni Beethoven danes, ko je objelo veličastvo češkega spomenika vse moje čutje!

Razen Fadruszovega spomenika kralja Matije Korvina nisem videl doslej še moderne skulpture, ki bi bila vplivala s toliko neodoljivo silo na vse moje čustvovanje.

Bilo mi je, kakor da me tlači nevidna sila k tlom, kakor da se moram zgruditi v prah pred veličastvom genija, ki veje iz tega umotvora.

Po širnem svetu doslej še malo poznan, se je Sucharda povzpел s tem spomenikom do višin, v katerih kraljujejo le še Rodini, Meunierji in Klingerji.

Predstavljati si v duhu veličastvo spomenika samega, kadar se bode vzpenjal ponosno v ponos vsemu narodu ob granitnem pobrežju svete Vltave, presega meje naše vsakdanje fantazije.

V ozadju hemisferno zasnovane terase, s stopnicami v ospredju in nizko balustrado ob periferiji, se dviga široko in mogočno zgrajeni skalnati postament. Ob vznožju sedi Palacký v neprisiljeni, zložni pozi. Oko mu zre tja daleč v daljavo, sanja o slavni bodočnosti ljubljeneega naroda, ki že vstaja, vstaja povsod naokrog iz smrtnega spanja. In že hite v vznesenem izprevedu mož ob možu, junak ob junaku, neustrašeni mimo zevajočega prepada, grozeče, a danes — brezmočne smrti (ki naj pač pomenja belogorsko bitko?), vzpenjajoč se v svetle oblake, vedno više in više h geniju češkega naroda, ki venča s skalnatih višin očeta narodovega — Palackeega in kliče narod k delu, vodeč ga v višine slave in nesmrtnosti. Ta apoteoza govori pač cele knjige slavne zgodovine velikega historika.

Brez ozira na idejo je ta načrt iz čisto tehnično-umetniških razlogov vreden, da ga štejemo med največje moderne skulpture. Problem prostega vznosa, eden najtežavnejših, da, skoro nemogočih v kiparski umetnosti, problem, ob katerem je izkušal zaman svoje najboljše sile slavni mojster baroka, Rafael Donner, ta problem se je posrečil umetniku, kakor morda sam ni pričakoval. Zdi se vse to zasnovano nekako igraje — in vendar, koliko poguma, koliko orjaškega znanja in koliko nadčloveškega napora je bilo treba, da je rešil umetnik tako srečno in virtuozno človeške sile skoro da presegajočo nalogo! Vriva se pač vprašanje, je li bo mogoče kdaj v istini tudi vse to završiti, bodo li livarne kos tako gigantski nalogi? Upajmo, da tudi materijalnim težkočam ne podleže veliki mojster, ta orjaški Sucharda, v čigar nadčloveštvo danes verujemo.

V koncepciji morda še drznejši in še bolj vznesen je njegov Husov spomenik. Materijal mu je tu prešel popolnoma v abstraktno idejo; morda radi tega res trpi umetniška dovršenost, a neumestno se mi zdi, če oporeka dunajski kritik — ne vem več, v katerem listu — umetniku, da je Husova vznesena postava v proporciji absolutno prevelika, da ni v harmonskem razmerju z drugimi telesi ob nje podnožju, ki so nekako kakor Liliputanci.

Ti moj ljubi Bog, gre li tu za veličastno, stoletja zmagujočo idejo, ki je prišla s Husovim evangelijem v svet, ali gre za primitiven portret Husov? Tako borniran je pač lahko le plitev dunajski kritik, da priseza na to slednje, in kaj ga briga, da je označil umetnik svoje stališče dovolj jasno z devizo, katero čita lahko tudi v nemškem prevodu v katalogu: »Aus dem Sumpfe hast du dich emporgehoben«.

Ker sem že pri kritikih, naj objasnim s še značilnejšim dejstvom naše, t. j. dunajske umetniško-kritiške razmere, da vidite, kako zanesljivi, večji in objektivni so naši poročevalci.

Znani »Fremdenblatt« je prinesel tudi daljše, zelo laskavo poročilo o Manesovi razstavi. Po kratkem, preglednem uvodu pa si je privoščil ob Palackega spomeniku analizo Suchardove umetniške osebnosti. Ko primerja ta spomenik s Husovim pomnikom, ki ga pa pomotoma — kaj vem kako — pripisuje Bilkku, pride do zaključka, da je ravno iz slednjega načrta razvidno, koliko da je Bilek v zadnjih letih nazadoval in koliko više da stoji danes Sucharda nad tem genijalnim samoukom, kakor kvalifikuje Bileka. Prekrasno, kaj? Človek bi menil, da zaslužita vsaj ta dva umotvora, ki sta gotovo največja v tej krasni razstavi, da si ogleda strogi gospod kritik vsaj imeni

njiju stvariteljev v — katalogu, če se mu že ne zljubi, ogledati si umotvora, kakor se resnemu kritiku spodobi!

Predno pridem tudi jaz k Bilku, ne smem pozabiti ostalih del prof. Stanislava Sucharde. »Etula« je ljubka deška glavica. Dvojen portret — zdi se mi, da otrok umetnika samega v rdeče uglašeni sadri, ki vpliva kakor terakota — je pravi biser te razstave. V tej silni duši, ki stremi in se vzpenja v najsvetlejše višine, v katerih nam umira oko, v tej duši se skriva naivnost detinskega srca, ona večnolepa naivnost pravega umetnika, ki imenuje poezijo svojo hčerko. Da je »champion« tudi v medaljerski umetnosti, pričata dve krasni plaketi v bronzi: »Libuša« in »Praga — Vltava«.

Kaj pa naj rečem o Bilku, onem mojstru, ki je še danes zagonetka svojim kritikom in občudovalcem? Marsikateri pro in marsikateri contra je šel neslišán mimo velikega samotarja v Chynovu; Bilek si je ostal zvest, živeč le svojim evangeljskim idejam, živeč le svojemu ljubljenu lesu, stoletnim orjakom, katerim je umel izsrebatí — drugim smrtnikom nevidno — dušo in življenje. Pod njegovo čarovniško roko se oživlja les, kakor se oživlja skala pod čudotvorno roko Rodinovo. Bilek in Rodin, kako sorodni duši — in vendar zelo, zelo dvomim, da se je kdaj učil Bilek od Rodina, dvomim celo, da je videl katero Rodinovih del na zadnji praški razstavi!

Bajke pripovedujejo o ljudeh, ki so razumeli ptičje petje in razumeli glas gozdnega šumenja; in meni se zdi Bilek tak »enfant prodigue«, zdi se mi, da leži pred njim razkrita velika in tajinstvena duša svetega lesa. Pravijo, da je mistik, nejasen, da je njegovo umetniško prepričanje nekaka religiozna anarhija, da je čudak, in ne vem, kaj vse — a prosim vas, kje pa tiči ta mysticizem, to čudaštvo? Ali v nas, ki ga ne razumemo, ki nam ni razumljiv šepet šumečega lesa, ki nam je nevidno življenje, katero žije vsako drevo, vsaka rastlinica in vsak kamen, ali v samotarju-umetniku, ki vidi svojemu lesu v dno srca in ki ustvarja iz tega lesa? Menim pač, da smo čudaki in mistiki edino le mi, ki govorimo o mysticizmu, ko nam zastira črna zavesa oči!

Sicer pa vse to nima z umetništvom opravka! Če presojamo Bilka s strogega in zgolj umetniškega stališča, je danes, na tej razstavi vsaj, precej — opešal. Bilkova velika umetnost je obstajala doslej v ustvarjanju — dejal bi — iz »prasnovi« — in vsi njegovi največji umotvori imajo na sebi znak silnega ustvarjanja in silnega spočetja. V kolikor je njegov umotvor — embrio, v toliko je tudi

umotvor. Ti spočetniki nosijo v sebi božanstvo in solnčnega dne bi se razvili v bogove, ko bi znal Bilek vzgajati tudi svojo deco, privedi jo — k popolnosti, ki je božanstvo! — Ravno slednje pa je senčnata stran njegovega umetništva. »Moje umetništvo ni, da podajem človestvu lepoto in resnico življenja, moje umetništvo oznanja veličastvo stvarjenja in spočetja« — tako vsaj bi jaz govoril na Bilkovem mestu. Kakor hitro pa prestopi svoj stvariteljski delokrog in pride k trudapolnemu ustvarjanju dovršenih in popolnih oblik, mu opešajo moči; mojster postane neokreten kakor otrok, in iz embrijev, ki so imeli v sebi kal božanstva, postanejo blede in brezkrvne sheme.

Vsaj njegov fragment »Slepca« iz velike skupine »Življenje« priča dovolj jasno, kako majhen postane veliki Bilek, kadar gre za izvršitev genijalno započetih načrtov. Vrhutega pa je sadra materijal, s katerim se naš slovanski »Evangelimann« nikdar ne sprijazni. Portret pesnika O. B. je morda še plitvejši; človek ne bi verjel, da je to delo velikega Bilka. Vsa ostala dela pa nosijo stari, slavni pečat genijalnega mojstra. Zdi se mi celo, da je napredoval, dasi mu očitajo nasprotno.

Razen dveh ogromnih reliefnih plošč v žgani glini tik ob portalu, katerih ena predstavlja beg časa, druga gube časa, je odločno napredoval. Ideji, ki sta rodili ti dve plošči, pač danes nista več absolutno originalni. Kaos konjenikov, ki beže preko razvalin in mumij je tudi normalnemu razumu še razvozljiv, ves zasnutek je celo grandiozen, toda »macha« je mestoma tako srčno-otročja, da bi se smejal, ko ne bi gledal za temi res »alegorijskimi« konji globokega misleca in velikega človeka.

V »Oračih s križem« udarja Bilek na strune, kakor še niso donele po kulturnem svetu. Orači, vpreženi v svoj križ, ki se zariva globoko v črno zemljo! Globoko sklonjena telesa, trpeča, izmučena, v očeh brezup: grozen, v nebo vpijoč credo fanatičnega fatalista! Repin je pač sejal seme v rodovitna tla! —

In Bilkov Hus! Morda njegov največji umotvor tu! Zdi se pač mnogim bizareriija, proizvod nekake »G'schnas-volje«, ki se igra z materijalom; — a meni se vidi nasprotno, da tiči vsa velika osebnost Bilkova in ves njegov umetniški credo ravno v tej skulpturi. Kdo še ni videl v mraku dreves, ki pošastno iztezajo veje liki stotere roke, sezajo po samotnem potniku, da se zavije tesneje v svoj plašč in pospeši plah svoje korake? Kdo še ni videl starih grčavih bukev in vrb, iz katerih raste glava Zveličarjeva, vsa krvava in vsa blede? Kdo ne pozna legend, ki so se porodile v priprostem

ljudstvu, ko se je pričelo tolmačiti te čudesne pojave? In kdor vse to pozna, ta pač ne bode videl v Bilkovem Husu bizarierije.

»Drevo je razklal blisk in gorelo je stoletja«, tako imenuje slavni avtor to svoje delo. In to drevo, izpaljeno, obžgano, s stotero brazdami, je pričelo živeti: — veliki Hus, na svojem čistem srcu evangelij, umira v plamenih, v plamenih, ki so plamteli stoletja — ne, Bilek se moti, ki plamte še danes! . .

Njegove žgane gline, ki napravljajo vtisk gotiških grotesk: »Brama«, »Adam in Eva«, statueti »Surovost vojne« v svojem demonskem izrazu in pogibu, njegov »Krožnik s Križanim«, ki se v tehniki naslanja na domači kmečki umetniški obrt, načrti za posode »za blagoslovljeno vodo« — kdo naj vse to detajluje!

Le nekaj bi še želel Bilku — seveda moj glas ne sega tako visoko — želel bi, da si pride tudi kdaj ogledat naše notranjske jame! To bi bila prava »demantna polja« za našega umetnika — tudi Rodin ne bi se jih branil — in stavil bi glavo, da otvorita tu v naših podzemeljskih svetiščih svoji delavnici, če se ne zbojita presilne konkurence še genijalnejše umetnice, ki tukaj ustvarja že od pravečnih časov — matere narave!

Izmed najmlajših sta razstavila še Kafka in Šaloun.

Kafkova »Ljubezen« — morda bi jo še bolje imenoval »Kafkov poljub« — je majhna bronza, ki pa družiti v sebi vse vrline največjih, pa tudi najdrznejših umotvorov. Te tesne združitve ljubečih se bitij v eno dušo, eno bitje ne bi mogel umetnik popolneje utelesiti! — Njegov »Mrtvi labod« je res lepa študija, zlasti peroti sta modelirani s pravim umetniškim šikom, a vse je vendarle preveč posneto »po naravi«, in meni se zdi vsaj tisto zabuhlo in valjčasto telo, ki nebote spominja na oskubene gosi po izložbah židovskih jedilnic, precej nedelikatni predmet za rafiniranega umetnika, kakor je Kafka. Morda bi bila stvar v marmorju tudi vsa drugačna, nego je sedaj v umazani sadri. Njegova »Markiza« pa je pač barokna bizarierija, dete razposajene umetniške volje.

Šaloun je razstavil dve bronsoni statueti, ki živo spominjata na slična dela Trubeckega: dami, tesno zaviti v plašč »haute saison«, vračajoč se iz soaréje ali iz gledišča; dražestna kipca, ki pa ostajata na nivoju moderne dekorativne nippes-skulpture. Njegov portret »gospoda« je bolj ali manj srednja stvar brez vsake višje aspiracije. Šaloun mi ugaja še najbolj kot medaljer in graver. Plakete, ki jih je tu razstavil, le malo zaostajajo za sličnimi Suchardovimi deli.

(Dalje prihodnjič.)

Klic noči.

Prišlo je kakor klic noči,
klic polnoči — od vseh strani
iz mraka.
Oko preplašeno strmi
in čaka.

In videl svetlo sem drevó
v daljavi tam; čez vse nebó
je veje raztegnilo
in s koreninami zemljó
je kakor plug razrilo.

Kot blagoslov dobrotnih rok
se vzpenjalo je vseokrog
v višini —
bodoča pota svojih nog
vsa videl sem v jasnini . . .

Ozrl sem se na drugo stran:
tam rasel hrast je velikan
v ozračje jasno —
mrakove bruhajoč vulkan,
tako pošastno.

In veje črne je zaril
med veje svetle in jih vil,
da je hreščalo;
zemljó borjenje divjih sil
je vzdigovalo.

Oledenel mi je obraz,
a kakor klic in strog ukaz
prišlo je od pavsodi:
»Imel si luč — minil je čas,
zdaj hodi, blodi!«

Oton Zupančič.

Ciganka.

- »Ciganka lepa, ciganka mlada,
prosim, povej mi, česa bi rada?
- »Ali denarja, ali zlatnine —
sama izbiraj iz te dragotine!
- »Glej te korale, prstane zlate,
kakor nalašč narejene zate?
- »Hočeš obleke, svilenotkane,
lepe zapestnice, zlate uhane? —
- »Glej, ta prstan z roké si snamem . . .
samo da tebe, draga, objamem! —
- »Ciganka lepa, ciganka mlada,
samo izvoli, česar bi rada! —«
- »»Čemu mi zlató, — saj ni mi ga treba —
zlátó mi solnce sije tam z néba. —
- »»Čemu mi uhanov, svilenega krila —
lepša ko sem — nikdar bi ne bila . . .
- »»Daj mi ljubezni!« — »Ciganka zala,
to si že davno sama ukrala!!« —

Nataša.

Zimska bajka.

Zaplakále so zvezdice: Kaj trepeče plaho drevje,
Vzbudi sestrico nam, vzbudi! da se vsiplje ivje belo? —
In vsesal se je s poljubi Kaj je tuintam pošastno
mesec v zemlje bele grudi . . . v črnih sencah zadrtelo?

Skril se je za temni zastor
in zaspal otožni mesec . . .
V solzah bisernih topi se
zvezdnih milijon očesec . . .

Vida.

Zločin.

Spisala Zofka Kvedrova.

Iste dni pred Božičem je bilo in stari Podkrajec je v izbi izplačeval posle. To je bilo tako navada pri njegovi hiši, da so dobili vsi svoj denar že pred Božičem. Po eden in eden so prihajali iz velike, prostorne kuhinje, v kateri je stala njih velika, dolga miza v kotu med okni. Po redu so hodili: najprej veliki hlapec pa mali, potem pastir, pozneje ženske.

Eva je bila zadnja, zakaj ona je bila od ženskih najmlajša pri hiši.

In gospodar ji je odštél, kar ji je šlo. Prezirljivo se je zasmel, ko ji je porinil tiste denarje preko mize.

»Saj se ne boš več vdinjala pri meni, kaj?«

In ko je dekle molčalo, vse rdeče od zadrege in jeze, je nadaljeval:

»Pa zakaj si bila tako trda z mano, zakaj si mi zbežala vselej, kadarkoli sva bila na samem?«

Eva je hotela pobrati denar in oditi, ali Podkrajec je položil svojo silno roko na tisti njen bori celoletni zaslužek.

»Pa zakaj se ne bi malo pomenila?! Vidiš, da si bila pametna, pa bi bil zdaj priložil še en petdesetak ali pa še dva, zakaj jaz nisem umazanec. No, ali morda sem ti bil prestar, kaj?! Kdo pa je tisti?« je vprašal z neskončnim zaničevanjem v glasu.

»Vaš sin!« je siknila ona.

»Hahaha!« se je zasmel. »Glej ga no golobradca! Pa nemara še kdo drugi, è?«

»Vaš sin, samo vaš sin!« je kričala v togoti. »On me je zapeljal, on! On je dejal, da me vzame! On bo oče otroku! On!« In še enkrat mu je vrgla v obraz: »Vaš sin!«

On pa se je zopet zasmel.

»Haha! Fino si si izmislila. Samo ne pojde, dekle, motiš se!«

Zleknil se je kvišku, odprl vrata v vežo in zakričal, da se je slišalo po vsej hiši: »Jože!«

Potem se je obrnil nazaj k njej in pokazal na denar na mizi:

»Vzemi si te krajcarje, ker pozneje menda ne bo časa!«

Vzela si je dnino celega leta, jo zavila v robec in spravila v nedra.

Zdajci je vstopil Jože. Njegov obraz je bil nekako rdeč in oči so mu nestalno begale okrog.

»Kaj je?«

In stari Podkrajec je sedel nazaj za mizo in pokazal s prstom na Evo: »Pravi, da si ti tisti, da boš ti oče!«

»Eden od tistih!« se je rogal Jože s hripavim glasom. »Haha! Človek je vendar mlad in če je priložnost v hiši in če drugi . . .«

»Lažeš!« je zakričala ona in dvignila pesti.

»Haha! Saj se ve, iz kakšnega rodu si ti! Vsi so te imeli, cela vas . . .«

»Lažeš! O ti . . .!« Skočila je proti njemu in ga zgrabila za suknjo. »Ti veš, da si ti! Ti edini! Ti veš, da drugega še pogledala nisem! Ti veš, kako si me zaklinjal, mi obetal, da me vzameš, a kar sem tako — se me ogiblješ, ne pogledaš me! Zatajiti me hočeš! Ali ne boš me, ker me ne moreš!«

»Saj se ve, kaj si! Saj se ve, kaj je tvoja mati! To je v krvi!« Zgrabil jo je za roke in jo porinil proč, da se je opotekla.

»O ti lažnivec! Krivoprisežnik! Da se ne bojiš Boga!« je kričala ona na ves glas.

Stari Podkrajec se je hudobno smejal. »Samo kriči! Haha! Rada bi ujela kakšnega osla na limanice!«

Ona pa je kričala dalje: »Vsej fari povem! Ti krivoprisežnik! Zapeljivec! Goljuf! Oh, jaz! In jaz sem verjela, sirota!« Njen glas se je prelomil v pretresljiv, obupen jok.

»Ven jo spravi!« je dejal stari sinu.

In Jože jo je pograbil za ramo in jo sunil skozi vrata, da je padla v veži na tla. Potem se je odpljunil in dejal: »Fej! To ima človek od tega, če se peča s takimi!« Pogledal je proti očetu, ali oba sta se obrnila v stran, ko so se jima ujele oči. Spoznala sta se.

*

Eva je šla domov, to je proti stari, napol razpadli bajti zunaj vasi, kjer sta stanovali njena mati in stara mati.

Lepo dekle je bila še zdaj v skrbeh, sramoti in nesreči, ki jo je zadela. Oh, in tako pred pol letom je bila kakor nedotaknjen cvet, vse se je bleščalo na njej od mladosti, krasote in veselja. Kakor dve solnčni iskri so bile njene oči, kakor baržun njena lica. In srce srečno, mlado, veselo, zadovoljno. Po celi vasi je donelo njeno petje, povsod se je oglašal njen smeh. In moški kakor ponoreli za njo! Kamorkoli se je obrnila, povsod so prežale moške oči na nje mlado, svežo, nedotaknjeno lepoto.

Ali njej je bilo malo do takega laskanja. Že od sedmega leta je služila pri Podkrajcu, najprej za pastirico, potem pa za malo deklo. In dokler je stara Podkrajčevka še živela, se ji je dobro godilo. In še pozneje ji ni bilo sile. Radi so jo imeli vsi in še celo gospodar ji je vselej prinesel kaj iz mesta ali s semnja: ruto, pisan trak, dišeče milo ali enako malenkost.

Res, prav srečna je bila tisti čas. Dekleta je sicer niso posebno marala in stare ženice so jo vedno opominjale, da naj moli in pazi, da se ne izgubi kakor mati in stara mati. In molila je. In tudi delala je vse z veseljem. Na polju je pela pri najtežjem delu in v hiši ni bila zlovoljna, četudi so vsa najneprijetnejša opravila zvrčali nanjo. In malo je pogrešala ljubezni ponosnih vaških deklet, ki se niso rada pečala ž njo, hčerjo in vnukinjo tako razvpitih žensk. Ona je vedno našla koga, s katerim se je lahko malo pogovorila in se zasmejala. A pozneje še celo! Sam gospodar se je rad pogovarjal ž njo, gospodar Podkrajec, katerega se je vse balo. In laskalo ji je to.

Nekega dne pa, ko sta bila slučajno s Podkrajcem sama, jo je ta objel okrog pasu in jo začel poljubljati na obraz in na oči in vrat. A njej so se njegove debele, široke ustnice strašno zagnusile in začela je kričati na vse grlo, da jo je gospodar končno jezno izpustil.

In takrat se je to začelo. Vsi moški so jo zalezovali in lovili, ona pa se je jim znala ogibati. Nič ji ni bilo do njih vsiljivosti in do vse tiste njih dolgočasne in sitne laskavosti.

Ali, ko je začel hoditi za njo tudi domači Jože, je bila vesela; zakaj Jože ni prej nikoli govoril ž njo. Strašno je bil ponosen in zdelo se ji je, da jo sune z nogo v stran, ako mu bo kdaj na potu. A zdaj je bil ljubezniv in dober in tako lepo ji je znal govoriti kakor nihče. Sladki so bili njegovi pogledi, mehke njegove besede in njegovi poljubi topli in mameči. In kako se je zaklinjal, da jo ljubi, ljubi bolj nego vse na svetu, za večno da jo ljubi, nikoli da je ne pusti!

In ona mu je verjela. Kako mu ne bi verjela, ko je bil tako dober, tako lep, mlad, ko ga je imela tako rada! In pameten je bil, v mestnih šolah je bil nekdanj in nemško je znal in bolj gosposko je bil oblečen nego drugi fantje v vasi; zakaj Podkrajčevi so bili bogati.

»Nima vsak baron, niti vsak grof toliko posestva, kakor ga imamo mi«, je včasih dejal stari.

In njih hiša je bila velika in prostorna kakor grad in zgoraj v lepih sobah so imeli zofe in mehke, z baržunastimi blazinami obložene stolce in po tleh krasne rožaste preproge.

Ali delala sta vendar oba, oče in sin, tudi na polju vsako kmečko delo. In kadar je videla Jožeta sejati, orati ali kositi, se ji je zdelo, kakor da mu je vrstnica, in vselej so ji srečne misli napolnile srce. Ne da bi bila ravno verjela Jožetu, ki ji je pripovedoval, da bo ona nekdanj tu gospodinjala in zapovedovala; ali njegovi ljubezni je verjela, njegovi ljubezni, ki se ji je zdelo tako vroča in blaga, odkritosrčna in globoka. In ona sama ga je ljubila, oh, kako ljubila!

Ko se je je začel ogibati, je molčala, zakaj hipoma ji je bilo jasno, da ne more biti nobenih vezi med njim in njo. In molčala bi bila še dalje, zaradi njega, ki ga je ljubila še vedno. Saj bi bila sramota zanj, da ima zvezo z njo, z njo, zadnjo dekle v očetovi hiši, z njo, ki niti poštenega imena ni imela po materi! Ali, ko se je je ogibal tudi na samem, ko je povsod kazal svoj prezir do nje, vzbudilo se je v njej ogorčenje in srd in z zadoščanjem je vrgla staremu Podkrajcu v obraz, da je njegov sin tisti . . .

A sin, tisti človek, ki ji je tolikokrat prisegal ljubezen in zvestobo, ta jo je vrgel iz hiše z lastnimi rokami. Vrgel jo je od sebe kakor vsiljivo psetino!

In stisnila je pesti, in v jezi in v obupu, v žalosti in boli je klela njega, ki je tako grdo ravnal z njo.

»Proklet bodi! Stotisočkrat proklet!« —

* * *

Večerilo se je, ko je stopila v bajto. Matere ni bilo, stara mati pa je ležala na klopi in grdo je po žganju smrdelo od nje. Bila je še vedno kremenita ženska, močna in gibčna. Ali delala ni rada, hodila je okrog, kamor so jo ravno poslali ljudje, a tiste krajcarje, ki jih je dobila, je zapila.

Mrz je bilo v nizki bajti, in Eva je šla v vežo in naložila nekaj klad v vegasto peč.

Ko je stopila nazaj v izbo, je že gorela mala zakajena svetiljka na mizi.

»Mislila sem si, da nocoj prideš«, je pozdravila stara mati vnu-kinjo. »Ako hočeš, pij!« in porinila je malo, ozko steklenico pred dekle.

»Ne bom!«

»To je še najboljše na svetu!« je dejala starka. »Bolj zvesto nego vsi prijatelji! Kaj? Tudi ti prideš še na moje! Mati tvoja, moja hči, tudi že začnja. Saj s poštenim delom ni nič. In moški, fej! Vsi

ljudje niso vredni enega pljunca! Samo si zapomni, tudi ti prideš še na moje! . . . To je začetek!» In pokazala je na njeno telo!

Eva je legla preko mize in se spustila v glasen, krčevit jok. Vroč, bridke solze so ji privrele v oči in ji zalile obraz.

Nemo je sedela starka na klopi. Ni se ji še popolnoma zjasnilo v pijani glavi in v praznem želodcu jo je slabilo. Poloknila je par požirkov žganja in topo čakala, dokler se dekleta ne izjoče. In nehote je zopet zadremala. Prebudila se je šele, ko so se zopet odprla vrata in je vstopila njena hči Suzana, »čista Suzana«, kakor so ji rekli ljudje porogljivo . . .

»Oh, Eva!« izpregovori došla mati. »Samo se nikar ne deri! Enkrat je pač moralo tako priti! Prej ali pozneje!«

»Ali jaz tega ne prenesem, ne prenesem!« je jokalo dekleta.

»Vse se prenese, draga moja. Kaj sem jaz prebila, pa še živim!« Razvezala je ruto, v kateri je imela nekaj svinetine in kruha. »Pri Oglarjevih so klali, pa sem pomagala. Ali kakšne so te babe! . . . Vse so me pikale, nobena ni hotela stati poleg mene!«

»Ker te imajo moški preradi«, se je smejala starka.

»V poštenosti me ne pogleda nihče!« je zagodrnjala hči, potem pa lahkoživo pristavila: »Pa kaj zato?! Meni je vse eno!«

»Vendar se nikar več ne deri!« je dejala Evi, ki je še vedno obupno jokala. »Bo že kako! Ne bo te konec!«

»Samo njega sem imela rada, samo njega edinega! In zdaj mi očita — oh, take reči! . . . Da se ve, kaj sem in . . .«

»Oh, to — to je najmanj! Tvoj oče mi je dejal ravno to! Tudi jaz sem bila prej poštena, zdaj si pa mislim, če ljudje nimajo duše, zakaj bi jo imela jaz?!« je pripovedovala mati.

»Kdo pa je tisti?« je vprašala starka. »Lahko ga tožiš, poznam postave. In plačati ti mora. Par stotakov, če je bogat!«

»Res, to lahko poveš«, je silila tudi mati. »Stari Podkrajec je lazil za teboj! Je ta?«

»Ni!«

»Kaj pa mladi? Moder je, ali izkušnjava . . . Tako mlado, lepo dekleta v hiši, kakor si ti . . .«

Eva je nekaj pretreslo, ali trdno in osorno je dejala:

»Tudi ta ni!«

»Menda vendar poveš, saj medve sva ti najbližji na svetu, in dolžnost tvoja je, da si odkritosrčna proti nama!«

Eva je pogledala ti ženski, ki »sta ji bili najbližji na svetu«. Starka je imela zabuhel, modrordeč obraz in smrdela je po žganju,

poteze njene matere pa so imele nekaj ničvrednega in surovega. Tuja se je čutila do obeh in odgovorila je jezno:

»To je moja stvar, ki nikogar ne briga! Ne vprašujte, ne bom povedala!«

Starka se je trdo zasmejala: »Le molči! Vse še pride, vse pride! Meni verjemi!«

* * *

Eva je ostala »doma«.

Pa kam naj tudi gre, nikjer bi je ne hoteli! A tu je imela vsaj streho nad glavo in tudi jesti se je vedno dobilo v bajti. Starka je nekaj priberačila, nekaj zaslužila s svojimi poti, njena mati je hodila v dnino, dobivala je pa tudi raznih darov v denarjih ali v drvih in drugih stvareh od svojih moških znancev. Vsak večer je stala steklenica žganja na mizi in osobito starka se je redno opila. Umazano in zapuščeno je bilo v bajti, ko je prišla Eva, zdaj je ona malo počistila, pobelila stene in umila pod. Vajena je bila dela, a doma ni imela česa delati celi dan. Drugam ni hodila. Kadar je šla po vodo, so jo gledali ljudje še z večjim zaničevanjem nego prej. Zdaj je bila čisto »iz bajte«, prezirana kakor mati in stara mati — izvržek!

A ona ni spadala k njima. Zoprno ji je bilo to večerno popivanje, zoprni surovi, s kletvami pomešani pogovori, zoprno celo bitje teh njenih »najbližjih na svetu«. In oni dve sta to čutili. Mati ji je vedno zatrjevala, da je bila nekdanj tudi prav taka, kakor je zdaj ona, Eva, a starka ji je vsak dan prorokovala z neko posebno zlobo, da je to še vse čaka, da zanjo pač ni drugačne usode, kakor je materina in njena. In vsak dan je videla pred seboj to svojo pot, katere se je bala, a je vedela, da se ji ne izogne.

Kadar je bila sama, je po cele ure razmišljevala. Če bi se ubila? To bi bilo najboljšo. Ali ta misel se je vselej samo mimogrede zastavila v njeni glavi — ne uresniči se nikdar. Če bi res tožila Jožeta? Dobila bi gotovo dosti denarja in odselila bi se z otrokom daleč proč. Ali Jože bi vse utajil — on je bogat, a ona sirota! In še večja bi bila njena sramota! Niti mu ni zdaj toliko štela v greh, da je tako grdo postopal ž njo — zdaj, ko je še bolj čutila zaničevanje in prezir, ki je ležal na »bajti«. Zdelo se ji je, kakor da so proklete vse tri, izgnane iz poštenega življenja za vedno.

In ona je bila od rojstva odločena v to! Vse ji je bilo usojeno, vse je moralo priti, kar je prišlo, in pride, kar mora priti.

Zaznamenovana je bila že pri krstu.

V njeni fari je bilo kakor v mnogih drugih navada, da so se dajala nezakonskim otrokom nenavadna imena iz starega testameta, da so se tako razločevali od zakonskih, poštenih. O Davidih, Adamih, Ezavih, Evah, Suzanah i. t. d. se je takoj vedelo, da so nezakonski. Tako je že ime samo, to ime, ki je drugim sveto in v vzgled in obrambo, bilo njim v sramoto, je oznanjalo svetu, da so prišli brez božjega in posvetnega dovoljenja, v grehu na svet. In spremljevalo jih je kakor slab glas, opravljalo jih je kakor najhudobnejši jeziki, bilo jim je kakor sramotilno znamenje, vžgano sredi čela.

Njena mati je nezakonski otrok, ona je nezakonski otrok: Suzana, Eva — zaznamenovani sta obe.

Kadar jo je kdo poklical, vselej se je spomnila, da je iz manj vredne krvi, sama manj — vredna, izpostavljena preziru, brez ščita in varstva. In zato so moški tako silili za njo. Lepa je bila, prijala jim je — in kaj je treba do take ozirov? Tako so mislili vsi, vsi! Ako bi bila hči premožnega kmeta, ne upali bi si tako; ako bi imela očeta in brate in sestre in spoštovano mater, ne bi je smatrali za svoj plen, kakor so jo. Komur pač pade v roke, no! In lahko jim jo je bilo zasledovati, mlado, neizkušeno in tako samo, brez zaščitnika. Lahko je bilo Jožetu polastiti se svojega plena. Malo laži, kaj pa je to? Kdo pa se potegne za tako? Kdo jo bo maščeval? Nihče! Na nje ne pade nobena senca, a na tako dekle lahko vsak pljune.

In greh siromaka se kaznuje huje nego greh bogataša.

Saj je poznala več deklet iz vasi, ki tudi niso čakala mašni-kovega blagoslova. Ali omožile so se potem, in vse je bilo dobro in vse se jim je pozabilo. Ali seveda, bile so bogate in za doto se prej kupi dragi, ki potem že rad ali nerad pred oltarjem zakrije dekletov prestopek. Zapeljani in ogoljufani nesrečnici pa, ki je zapuščena ostala v svojem obupu, se ne odpusti nikoli, nikoli! Zanj ni sreče na svetu, a niti strpljivosti.

Dvojna mera je to, krivična mera. A ni je rešitve pred to čudno pravico. Glej, zapadla ji je stara mati, zapadla ji je mati, a tudi ona ji zapade!

Ta starka, ki se opija vsak dan z žganjem, ki govori surove besede, preklinja — morda je bila dobra in blaga v svoji mladosti; mati, ki se s pijanci vlačí okrog, pripoveduje, kako lepa je bila njena prva ljubezen, zvesta, globoka, polna zaupanja. Ali pahnilo so obe v blato, vrgli so ju na gnoj, da pogine vse dobro in lepo v njiju srcih in dušah. In poginilo je. Ona ju ne more obsojati — kdo pozna človeško bistvo? Ne more ju obsojati, zakaj nje čaka isto...

* * *

Nje čaka isto. Tla so se vdala pod njenimi nogami, pogreza se, a ni je roke, ki bi se ji iztegnila v rešitev. Šla je v nedeljo v cerkev, a kakor kužni so se ji umikali ljudje, dve pobožni ženišči pa sta jo javno sramotili: »Fej, to je ena tistih treh!«

Bila je pri izpovedi, ali trda je vera! »Velika grešnica si, velika! Kesaj se, jokaj, obžaluj! Pokori se! Nikoli dovolj pokore! Celó življenje je prekratko, da se izpokoriš za svoj greh! Zgražaj se nad svojo pokvarjenostjo! Kadar te bodo ljudje zaničevali, skloni glavo in vedi, še premajhno je to zaničevanje!«

Trde im mrzle so bile te besede in neusmiljene. Zdelo se ji je, da ni zaslužila take strogosti. Po tolažbi je hrepenelo njeno srce, zaman . . .

Nikjer ni zavetja za njo, nikjer nikogar, ki bi je ne preziral in zaničeval.

Da, zaničevana je in prezirana. Zaničevana bo in prezirana, dokler se v njej ne zbudi tisti strašni, obupni upor: »Ako me imate za slabo, bom slaba! Ako me nazivate padlo, zavrženo, izvržek — bom zavržena, bom izvržek!

Kdo jo bode imel na duši?

Kdo ima na duši staro mater in mater njeno.

In zdaj pada ona v isto brezno.

Od roda do roda, od matere na hčer gre to prokletstvo in pojde od roda do roda dalje brez konca in še otrok otroci bodo prokleti!

In takrat je zavrela v njenem srcu prvikrat mogočna ljubezen matere. Novo bitje pride, da bo čutilo vso nesrečo in vso žalost življenja, kakor čuti ona. In trpelo bo, kakor ona trpi, in kakor ona bo pahnjeno v propast. In kmalu bo kakor njena mati, kakor mati njene matere, in prokletstvo pojde dalje od roda do roda.

Neskončna ljubezen, neskončno usmiljenje jo je navdalo do tega bitja . . . Kaj je zakrivilo, da bo moralo iti po tej trnjevi poti, da bo moralo . . . Moralo?! . . .

In takrat ji je prvikrat prišla strašna misel. — — — — —

Ako bo sin, naj živi. Močni in silni so moški in svet jim je odprt. In ne poznajo največje zapuščenosti, največjega poniževanja, največje nesreče. Ženska pa je teptana v prah in največje bolečine so njen delež, največja grenkost!

In njena hči?! — Njena hči bo že pri rojstvu odločena in znamenovana za trpljenje, za sramoto, za propast. Usoda matere in pramatere bo njen del in dalje se bo podedovalo prokletstvo brez konca v njih rodu, v rodu poteptanih, strtih, preziranih . . .

Toda ne, ne pojde dalje od roda do roda, brez konca! Zakaj ona dvigne svojo roko in pretrga nit, ki bi jo imela vezati z bodočimi! In prokletstvo tistih, ki so imele priti, se zgrne nanjo in jo uduši v svoji strahoti. In konec bo! . . .

Takrat ji je prišla prvokrat ta strašna misel.

* * *

Ko so se dopolnili dnevi, rodila se ji je hči. Ona pa je dvignila roko in zvršila je, kar se je bila namenila . . .

Metamorfoza.

Kam ste hitele, o, kam ste letele
daleč tja, daleč v brezmejno ravan!
Roke sem krilil za vami obupno,
v težkih minutah vas klical zaman.

»Pota so dolga čez temne gozdove,
goste, meglene visijo plasti;
silne doline, mogočni jezovi —
težko se najde izhod iz — noči.

»Pa smo hitele brez konca in kraja
preko jezov radovednih ušes,
preko pedantov obritih obrazov,
preko sistemov, principov, čudes.

»Ali zbežali so temni mrakovi . . .
V rajev nebeških stopile smo kras.
Plaho smo stale v prelestnih hramovih,
prameni solnca so lili na nas.

»Vse poljubile smo soke ledene,
prvo in drugo, do zadnje naprej . . .
Tam smo sesale in pile in pile
mislecev smrtnih — nesmrtnih idej.«

Hvala vam, hvala, o misli prekrasne!
Hčerke svobodnega ve ste duha.
Luči ne bojte se, borba je ljuta!
Zastor se dvigne: nov svet vas obdà.

Fran Valenčič.

Rdeče rože.

Dekle mlado kot jutranja rosa
 žanje na polju pšeničico . . .
 Na licu cveto ji rdeče rože,
 v srcu pa beli limbarji,
 po njivi za njo pa
 rdeči nageljčki . . .
 To pa niso rdeči nageljčki,
 to so kapljice srčne krvi . . .
 Tega ni kriv bil
 srp jeklen,
 tega je kriv bil
 ljubček njen.
 Po cesti je mimo njive šel . . .
 Dekle za njim je gledalo,
 v prst se je drobni vrezalo . . .

Márica II.

Pod vrbo.

1

Kraj gradú v zatišju hladnem vrba stoji, in pod njo ljubila sva tolikrat jaz se in ti.	In kot pesem uspavanka šumel je les, le poljubi so se čuli najini vmes.
---	--

2.

Pa, deklica, če bi žuborel tod potok globok, kaj bi ne bilo kmalu konec vseh tog in nadlog?	Šumela bi vrba kraj vodé kot na koru spev, kadar se loči duša potrta od zemskih rev . . .
--	--

3.

Zakaj me siliš, naj gledam spet v pretekle dni, ki so bili brez zlatega solnca, brez jasnih noči?	Kot mumije se mi zde, ko zdaj izpod vrbe jih zrem, ko v tvojem objemu, Kleopatra, Antonius mrem . . .
--	--

E. Gangl.

Potresna povest.

Spisal Podlimbarski.

I.

Gabrovški gospodar Cijazovec je gledal velikonočno nedeljo dopoldne 1895. leta mračnega obraza raz prag svoje hiše v beli pomladanski svet. Spominjal se je nekaterih stvari, ki niso obetale prida. Poleg letine, o kateri toži kmet, naj bo dobra ali slaba, so mu pričinjali skrbi njegovi domači ljudje. Z ene strani ga je jezil sin Tone, z druge ga je skrbela hči Lenka. Le-tej je štiriindvajset let, godna je za možitev in komaj čaka moža, ali pravi se noče oglasiti. Sin hribovskega posestnika Anžiča včasih močno pogleda za njo; dober gospodar bo mladi Anžič in dal bi mu Cijazovec Lenko, naj jo pelje v hribe, ako sta oba ene volje, pa stari Anžič je trd in ošaben hribovec, ki iz dna duše sovraži Gabrovško dolino in ne mara od tam snahe, ko bi prinesla tudi cel tisočak k hiši. Tako se je izrazil na tiho nedeljo v Smoletovi gostilnici, ko mu je krčmar Smole nameknil o tem, kar veseli mlade ljudi. Stari Anžič je imel svoje dobre vzroke, da je sovražil Cijazovca še posebej. Oba sta v svojih gozdih mejaša in tožarila sta se pred leti zaradi meje. Pravdo je izgubil Anžič in ž njo nekaj pedi gozda, majhno, na Cijazovčevo zemljo visečo rebrino, na kateri je stalo troje pritlikavih bukev. Od takrat s Cijazovcem ni govoril. Pa na Anžiče bi Cijazovec še pozabil, ker Lenke se brez njih tudi še odkriža, ali starejši sin Tone mu je pričiniel veliko zgago. Ta je dovršil pred dvema letoma v Ljubljani osmo šolo, pa ne da bi bil krenil na duhovsko pot, ki je ugodna Bogu in ljudem, je šel za eno leto k vojakom, in ko je imel potem vojaško sitnost za seboj, se je potepel nekam v tuje kraje za učitelja: zrno na domači zemlji je pustil in v tuje kraje je šel iskat plev. Oh, ta sin se izpridi popolnoma! Po zimi se je vrnil iz tujih krajev lačen in raztrgan in zdaj mu visi pri hiši, ne kmet, ne gospod, in išče in čaka službe. In vsa soseska čaka in gleda, kakšno moko namelje ta študent. Seve, ko bi dobil službo, da bi nesla sto goldinarjev na mesec, kakršno ima Smoletov profesor, onda naj bi bil že obesil duhovsko glorio na kljuko, no tista službica pri pošti, ki je čaka, piškavega oreha ni vredna in še varščino mora zanjo vložiti — štiristo goldinarjev! Dalje Cijazovec o sinu ni hotel razmišljati, ker se mu je zdelo greh, na

tak svet praznik še bolj netiti v srcu nabrano nevoljo do lastnega otroka. Sploh on ni bil suženj kakšne globoke jeze ali trme, zato tudi ni poznal tistih rezkih razporov, ki razjedajo človeštvo in posamezne družine in jih je v povestih skoraj več nego v življenju. Potegnil je z dlanjo po čelu, čez oko, po nosu nizdolu in ustavil desnico na podbradku, drugo roko je zataknil za hrbet in počasno je stopil s praga ter korakal na vrt, izkušaje se razvedriti. Črešnja, katero je pred mnogimi leti vcepil njegov brat Andrej, je začela že razvijati cvetje. Ogledal jo je od vseh strani, pa ta zgodnja označevalka letnih pridelkov ni razvedrila njegove glave. Zabrnila je njegove misli na tistega dobrega človeka, ki ji je požlahtnil življenje, na brata Andreja. Prepustil mu je brat Andrej pred blizu tridesetimi leti gospodarstvo na domu, ker se sam ni maral ženiti in ni imel veselja, ukvarjati se z bregovitimi njivami. Izgovoril si je na domu kot in hrano do smrti. Toda teh dobrot ni dolgo užival v domači hiši; ko se je primožila vanjo nova gospodinja, je spoznal, da mu doma ni obstanka: mlada Cijazovka je bila veninven nataktnjena nanj, tako da mu ni bilo izhajati ž njo. Sit večnega prepira in krega, je zapustil za vselej domači krov, si kupil hišico kraj vasi ter se preselil tja. Cijazovec ga je pozneje, ko se je njegova ognjevita žena že umirila, mnogokrat spravljaj nazaj na dom, pa vse zastonj. Danes ga ta okolnost peče tem bolj, ker je brat nekaj obolel. Dvojen ogenj ga razjeda v prsih: prvič vest, da leži brat zunaj domače hiše in nima tiste postrežbe, ki bi jo lahko imel doma, kar je nekoliko sramotno za Cijazovčevo hišo; drugič pa sebična misel in strah, da ne bi se mu brat osvetil. Poznal je svojega brata kakor lastno dlan. Pripridil si je Andrej v mali kupčiji in priskoparil z obrestovanjem denarjev precejšnji kapital in tega morda ne pripiše njemu, kadar naredi testament, ampak sestri, ki je omožena v sosednji župniji. Sestra pa po njegovi previdnosti ni tako zelo potrebna kakor on. Pa Bog daj bratu še dolgo življenje, ali postaral se je in peša že dve leti in bolezen rada obrne h grobu, če se pojavi na stare dni.

Iz takega razmišljanja je zbudil Cijazovca njegov mlajši sin Janček. Pritekel je Janček veselega obraza k njemu in molil mu odprto pest, rekoč: »Glejte, ata, ta-le tolar je z nebes padel name«.

Cijazovec je preslišal sinkove besede, ali tolarja ni spregledal. »Ej, ej . . . kako se to svetil! Kje si pa dobil to?« se je začudil, sklonivši se k otrokovi ročici.

»Kar tam-le, ko sem bil na koncu kozolca, prav poleg znamenja je padel name.«

»Odkod?«

»Ne vem... zviška je padel, to vem. Z nebes menda. Morebiti ga je vrgel sveti Miklavž.«

Cijazovcu se je zresnil obraz. Ali se je tu prigodil kakšen čudež, kali? Spomnil se je, da je pred več leti prenočil pri njem človek, ki ni bil na videz ne kmet, ne gospod, ne romar, ne berač. A v vasi še ni bilo nikdar takega čudaka in veseljaka. Najbrž je bil kakšen na odpust gredoč vojak. Tisti popotni človek je dal zvečer, ko je bil povečerjal v oblicah krompir, prinesiti iz krčme toliko vina, da se ga je napila oni večer vsa Cijazovčeva družina dosita — zaradi nedostatka kozarcev iz skodelic, ponev, korcev in rogeljcev. Ko so imeli dosti vina, je morala gospodinja na njegov račun kuhati še kavo. Tistega lepega večera so se Cijazovčevi dolgo spominjali. In povedal je bil tisti popotnik lepo povest o nekem cesarju v jutrovih deželah, ki je imel na svojem vrtu oreh in na orehu veverico, ki je metala, kakor se ji je zdelo, ali zlate luščine ali pa biserna jedrca na tla. In cesar je imel nastavljene svoje verne sluge, da so pobirali dragocenosti izpod oreha in jih zanj spravljali. Posmejal se je Cijazovec, ko se je domislil te povesti, ter vprašal sinka: »Ali je morda s tepke padel ali s kozolca?«

»Kar tako-le je padel na okrajek klobuka, pa na ramo, pa na tla,« je goreče razlagal sinek. »In jaz sem tako skočil za njim.«

»Pa nisi nič videl odkod? Morebiti iz znamenja?«

»Nič nisem videl. Spravite ga vi, ata, mi boste o Binkoštih na gori odpustka kupili zanj!«

Cijazovec je vzel tolar in ga ogledal: srebrn je, kov se kaže pravi, pošteni, orel je cesarski, glava cesarska. Da bi se bolje prepričal o pristnosti in veljavnosti denarja, je izvadil iz žepa svoj tolar in ga primeril najdenemu: podobna sta si kakor jajce jajcu, oba sta enako težka in enakega cvenka. Cijazovcu nikakor ni moglo v glavo, odkod bi se bil vzel denar. Ali se je Jančku le zdelo, ali ga je res dobil na dopovedani način? Napotila sta se h kozolcu in Janček je moral pokazati, kje in kako se je dogodilo čudo. Tik kozolca stoji ponižno znamenje, lesen križ s slabo izrezljano, črvido in zatemnelo podobo Zveličarja, pokrit s trohnečimi deskami. Mogočna tepka se košati nad kozolcem in prešerno razprostira svoje močne, grčave veje čez znamenje in streho. Cijazovec se je spoštljivo odkril in prekrižal pred znamenjem. Ko je bil opravił to kratko pobožnost, je pomaknil klobuk na tilnik in gledal v višek: v kozolcu ni videti ničesar, v znamenju ničesar, v tepki — ničesar. Pogledal je v nebesni

obok: visoko nad njim leti jata žerjavov na sever. Ali ti vendar ne spuščajo srebrnjakov na zemljo! Pomikastil je znamenje — nekaj starega, že davno usehlega roževja se je zakadilo na tla in zaprašilo poleg stoječemu Jančku oči. Prijel je z obema rokama za kozolčev steber in ga poskusil pomajati, pa steber se ne gane in iz kozolca ne pade nič. In stal je Cijazovec na mestu in mislil, vrteč tolar med prsti.

Iz zamotanih in zavozlanih misli, pletočih se okoli tolarjev, zlatih orehov in jutrovskih cesarjev, ga je prebudil zvon, oznanjujoč, da je mašnik v cerkvi sredi vasi pristopil k svetemu opraviilu. »Naj bo, kakor je božja volja!« je vzdihnil vdano, gledaje proti cerkvi, ter vtaknil tolar v žep. Spomnil ga je zvon današnjega cerkvenega slavja, velikega praznika rešitve in zmage. Odkril se je in prekrizal. Že so nastopili v njegovi duši skoraj do dna razburkani, utehe polni čuti mile pobožnosti, vodeči v tir, ki drži do notranjega spokojenja in pozabe vseh posvetnih stisk, ko ga zdajci premoti mogočna godba, ki je donela iz cerkve. V Gabrovcu je navada, da ob velikih praznikih godci godejo pri slovesni službi božji. Gabrovška godba razvajeno uho bolj spominja mlatičev, sodarjev in kleparjev nego Gallusa ali Smetane, no Cijazovcu je močno ugajala. Navdala ga je z neko mladostno prešernostjo in čilostjo, prilila je dobrodejne toplote njegovemu starikavemu telesu in nemara bi bil začel pritrkavati z nogo, da ni nov, nepričakovan pojav zbudil njegove nevolje. Zagledal je bil namreč na pragu Smoletove gostilne, stoječe ob cesti dobrih sto korakov pod njegovim kozolcem, mlado deklico, gosposki prikrojeno. To vitko bitje rezke, harmonične krasote je hitrih korakov stopilo iz Smoletove veže, postalo na pragu ter se z zornim očesom srečne mladosti oziralo na nebo in po travnikih in proti cerkvi. Kazalo se je, da hiti ves duševni in telesni sklad deklice v nepopisni blaženosti vzbujajoči se naravi in sladkim upom nasproti. No, Cijazovca pojav gosposke rusalke prav nič ni navdušil: sivo, a vendar pazno je pogledal na nežno stvar in, spoznavši jo, je gromko zakašljal ter se ozlobljen obrnil proti hlevu. Jančka, ki je obveseljen hotel teči k deklici na pragu, je ujel za suknjico in ga zadržal. Rusalka je to opazila, se zganila kakor preplašena srna in stopila nazaj v vežo.

Zopet je Cijazovec nategnil lice v skrbi polne gube in mrki mrak je objel njegovo dušo. Hočeš nočeš — zopet je moral prilepiti svojo misel k neposlušnemu sinu. »Pa zarad takšne gosposke dekline sin ni hotel ubogati svojega očeta — o jov, jov!« je mrmral pred hlevom in vkljub visokemu prazniku so navalile nanj zdajci težke

misli. In ponovil je v svoji duši vse, kar je razburjalo že toliko slovenskih očetov, in potožil je Bogu in Devici Mariji svoje globoko gorje. Silno na široko je razpredel svoje žalne misli in pogosto je njegov pogled letel proti Smoletovi hiši. Ko je bilo to razmišljanje dosti utrudilo njegovo dušo, je korakal pred hišo. Hiši skoncema stoji miza, zbita iz desek, in klop. Tja je sedel. Vse, o čemer je poprej mislil in kar je videl, se mu je vrtelo v divjem neredu v glavi: deklica na pragu in brat Andrej, nepokorni sin in tolar in slaba letina in sveti praznik, vse to se je mešalo in vrvelo in plesalo ob zvokih mogočnih godal, ki so odmevali iz cerkve. Naposled ga je premagala dremota. Naslonil se je s hrbtom ob zid in jel kinkati z glavo. V tem ko naš znanec dremlje in spi mirno spanje pobožnega človeka, povemo lahko kakšno o neki stvari, ki je važna za Cijazovca in tudi za to povest.

II.

Ona rusalka, ki se je prikazala Cijazovcu med deseto mašo na pragu Smoletove gostilne in ga tako silno razburila, je bila hči ljubljanskega profesorja Daniča. Ta mož se je porodil pred dobrimi petdesetimi leti v Gabrovcu, v hiši, ki se po domače imenuje Smoletova. Starši so ga dali v ljubljanske šole, kjer mu je marljivost razbistrila glavo, revščina pa utrdila značaj. Po dokončanih visokih šolah je postal profesor. Po dolgem službovanju v tujih nemških mestih se mu je posrečilo dobiti službo v Ljubljani in tu se je oženil s pridno in pošteno domačinko. Ali dolgo ni užival zakonske sreče; kmalu po porodu hčerke mu je umrla žena.

Pri edini hčerki ni imel prevelikih rodbinskih skrbi, zato se je vdal tem živeje svojim službenim dolžnostim. Učiteljski poklic mu ni bil suha dolžnost, ki ji kdo drug prisiljen daruje nekaj službenih ur na dan, ampak z glavo in srcem je hodil k svojim učencem. Bil je prijatelj truda in dela in k marljivosti je izpodbujal svoje učence, rekoč, da človeku vse drugo lahko prej odmrje in da le to, česar se je naučil, gre ž njim do groba in da je marljivost mati sreče. K vsakemu uku je izpodbujal, učeč, da človeku vsaka vednost in vsako znanje, četudi mu ne prinese gmotnega dobička, pričini prej ali pozneje neko pomirjenje v dušo. Marsikako dijaško ovčico, ki je bila v nevarnosti, da se za vselej izgubi, je spravil nazaj v tir, ki pelje do lepše bodočnosti. Tudi v gmotnem oziru je bil v bedi pomočnik, ki je vedel za vse neizčrpne vire, iz katerih teko podpore ubožnemu dijaštvu. Svoje proste ure je posvetil slovenski slovstvenosti, pazno

sledeč za njenimi proizvodi. Vsako boljše knjigo je po večkrat prečital, vsaki je vedel njeno notranjo ceno. Umevno je, da je tak človek tudi sam deloval na slovstvenem polju. Pričel je s pripovednimi spisi in na njih se vidi, da je pisal takrat, kadar mu je velelo srce, in da se mu je odstavek za odstavkom prav valil od duše. Vendar pa si tukaj ni pridobil pravega priznanja, ker se ni hotel siliti v struje, ki mu niso ugajale. Zato je kmalu prestopil na jezikoslovno polje, kjer je pokazal izredno bistrotu svojega uma in globočino svoje učenosti. No, tudi on je imel poleg mnogih vrlin svoje slabosti: bil je na književnem polju sila bojevit človek. Tega mu ni zameriti, posebno takšnemu agilnemu duhu ne, saj je bojevitost delež knjižnega zaroda, odkar je človek iznmil abecedo. Danič, ki je tako bojazljiv, da se na sto korakov ogne vsakemu pijancu in oboroženemu človeku, je bil vsak čas pripravljen, z ostrim peresom zagnati se v onega, ki se je z natisnjeno besedo zakadil vanj. In nasprotnikov je imel mnogo, odkar je postal jezikoslovec. Vedno se je nahajal v kruti borbi, v literarnem klanju. Zdaj se je pulil zaradi naglaskov, najdenih v kakšni knjigi, zdaj se je prepiral z učnjakom Goremiko zaradi kakšne slovniške oblike, in glej — zdaj mu je razpraskal modrijarh Steber lice, ker je našel pri njem neslovensko besedo! Danič torej v prejšnjih časih svojim nasprotnikom ni ostajal na dolgu. Ali z leti so se izpremenili njegovi nazori. Prvič je našel sam semintam kaj nezrelega v svojih prejšnjih spisih; drugič pa je prišel do spoznanja, da to, kar je v njih dobrega, ostane, naj bo kritika takšna ali drugačna, in več se mu ni zdelo vredno odgovarjati nasprotnikom. Ob vsaki oceni, naj je bila zlobna ali ugodna, je z mirnim humanistom snažno odgovoril: Sibi scire videntur! — in nič več. Vendar pa je večno nasprotovanje pričiniilo, da o jezikoslovstvu ni pisal več s prejšnjim ognjem in da se je polagoma tudi od tega predmeta odvrnil. Preobilica duševnih sil pa je še vedno vrvela iz njega in on jo je napeljal v drugo strugo, v strugo prirodoznanstva. In to je tista točka, zarad katere smo naštevali Daničeve vrline, dasi profesor še živi in mu ne pišemo nekrologa. Proučevanje prirode mu je nekako priskutilo bivanje v mestu, kjer je našel tako malo neskaljene prirode, in pogosto je začel zahajati na deželo. Prva leta svojega učiteljevanja v Ljubljani se je bil Gabrovcu skoraj odtujil, malokdaj je posetil svojo rojstno hišo, kjer je imel njegov brat gostilno, a kot prirodoznanca ga nahajamo mnogokrat na potu v domačo vas. Brat Smoletov mu je bil pod streho svoje hiše opravil dokaj lično sobo, tako da se je tudi gosposki,

ne preveč razvajan človek čutil v njej domačega. Lepih časov je doživel Danič in marsikako učeno razpravo o prirodoznanstvu je priobčil. Ker se pri nas nihče ni ukvarjal s to vedo, mu tudi nihče ugovarjal ni. Stebru in Goremiki se je povetil nos, ker jima je bila priroda neznan svet. Odslej je živel mirno, ker ga nihče ni mogel kritikovati, in čimdalje bolj se je poglobil v svojo vedo.

Daniču se je Gabrovec tako priljubil, da je dal svojo hčerko, ki je bila po materi dokaj šibkega života, k svojemu bratu Smoletu, da se okrepi v svežem zraku gabrovskih hribov. Kakšni mestni gospe se bo čudno zdelo, kako se more oče ločiti od svojega deteta in ga dati v rejo na kmete; no, Danič je bil tega mnenja, da življenje na deželi in občevanje s kmeti otroka, ki ima za vse dovzetno srce, navaja k resnemu delu, k trezni misli, da mu budi naravno umnost in mu zasaja nagone pravega čutja, kažoč mu včasih svoj strogi, včasih resni in včasih nedolžno-radostni obraz. Poleg tega pa tudi ni imel v mestu nobenega človeka, ki bi mu bil mogel brez skrbi zaupati svojo Reziko, in v drugo ženiti se ni maral. Prišel je pogosto iz mesta pogledat k hčerki in vsake počitnice je prebil nekaj časa pri svojem bratu. Z veseljem je videl, da ga niso prevarile njegove nade: vpliv priprostega, naravnega življenja se je kmalu javil pri Reziki, ki je postajala od leta do leta krepkejša. Ž njo vred je rasla Smoletova hčerka Polonica, njena vrstnica po letih, zdravo in krepko dekletce, z gorečo ljubeznijo vdano svoji sestrični.

Ker sta si bila Smole in Cijazovec soseda, so postali njiju otroci najbližji tovariši. Tone si je začel tista leta v ljubljanskih šolah bistriti glavo, ker po nasvetu Daničevem ga je namenil Cijazovec za kaj višjega na tem svetu. Kadar je bil doma na počitnicah, sta bili Smoletovi deklici več v Cijazovčevi nego v domači hiši, in razvilo se je globoko prijateljstvo med sosednjimi otroki. Še pozneje, ko je bil že v latinskih šolah, je hodil na počitnicah za živino na paši. Sedeč v senci, je čital iz knjige, ki jo je imel vedno pri sebi. Prigodilo se je včasih, da je upehana pastirska druhal polegla okoli njega in, podprši razgrete glave z rokami, pazno poslušala mladinske povesti, če jih je čital na glas. Pri takih prilikah se je pa tudi pripetilo, da je kakšen šum ali krik v gori, kakšen pojav pod nebom ali na zemlji vznemiril krdelo nedolžnih poslušalcev in na mah odvrnil njih paznost od oseb, naslikanih v knjigi, na ves drugačen predmet; in pol tabora se je takrat hrumeč, dvignilo in usulo za novim pojavom, le Šmoletovi deklici sta mu ostali zvesti, posebno pa je Rezika žarečih lic in leskečih oči poslušala svojega prijatelja.

V spoštljivi daljavi od njega sedeč, je zrla nanj kakor na kakšno višje bitje, ki ji pripoveduje dogodbe z drugega sveta. Tako je Reziki minevala otroška doba, in prišel je čas, ko jo je Danič vzel k sebi in jo pošiljal v mestne šole. Res, da se deklica v Gabrovcu ni naučila etikete in poklonov, tudi ni vedela že v svojih otroških letih, kaj je otroški ples, kaj je theatre varieté, kaj je vnanji blesk, flirtovanje in rafiniranost v vedenju in izrazih, zato si je pa utrdila telesno zdravje, si ohranila zdravo dušo in tudi prevelike ničemurnosti ni nikdar poznala.

Žal, da one žive slike idilskih prizorov, ki se nahajajo v mladinskih spisih in ki širijo naše duševno obzorje, le v naši mladosti laskajo naši obrazljivosti in da nam otemne pozneje, ko vstajajo hladni dvomi v duši in si začne življenje poigravati z našo domišljijo in ko ta gre za svojim strogim gospodarjem, kamor mu ljubo. Reziki so sčasoma otemnele one slike v spominu in dvignile so se nove na površje njenega duševnega življenja, vendar pa prijatelja mladih let ni pozabila. Pa tudi gabrovske vasi ni pozabila; vsake daljše počitnice je šla z očetom tja in tudi krajše je prebila navadno pri svojem stricu, kjer je imela ljubšo tovarišico, nego bi jo mogla najti v mestu. Deklicama se je polagoma izpremenil sklad njiju misli in njiju duše, no, sila spomina se ne da zatreti in staro prijateljstvo je ostalo neizpremenjeno in neizbrisno.

Cijazovčev Tone je tudi v Ljubljani večkrat videl svojo dobro znanko s paše: srečavala sta se na potu iz šole ali na izprehodih in se prijazno nasmihavala. No čimdalje bolj je gledal on k njej kakor h kakšnemu višjemu bitju. On je ostal to, kar je bil: siromašen, skromen dijak, ona se je povzdignila v gosposko deklico; to je videl tudi v njej, čeprav jo je našel včasih na počitnicah opravljajočo kmečki posel. Bodisi v Ljubljani, bodisi v vasi sta postavala na oglu kakšne hiše, gledala si v obraz, pogovorila se o tem, česar se učita, kar sta slišala novega. Doma sta govorila najrajša o Ljubljani in v Ljubljani o gabrovski vasi. Nista se silila, da bi si povedala kaj posebnega, kaj nečudenega, kaj duhovito izmišljenega, kaj sladkostno-sentimentalnega; narava in življenje ju je učilo govoriti, a ne kakšen poseben zavod, zato pa tudi nikdar nista čutila onemoglosti ali praznote besedila; nikdar jima ni bilo treba pokašljavati in potapljati oči v tla, iščoč primernih besed, ker govorila sta to, kar sta verjela in mislila in nepoštenih misli nista poznala. A bližala se jima je doba, ko se nepokvarjenim in naravno vzgojenim mladim ljudem vtihotapi neka plaha paznost in nežnost izraza

v pogovore, ko že mineva prvobitna nezavestna nedolžnost, ko se začno polagati besede na tehtnico priličja.

In prišla je za Toneta ona viharna doba, ko se mu je trebalo odločiti, kam pa zdaj po dokončanih srednjih šolah. Ne bomo slikali na široko, kako je Cijazovec prigovarjal sinu, naj se posveti duhovskemu stanu, kako je obupavala mati Cijazovka, ko je sin šel kot enoleten vojaški prostovoljec v Prago. Silno je spekle Cijazovca, ko sta videla, da gre za celo leto k vojakom, a bi se bil lahko odtegnil sitni dolžnosti, ako bi se bil hotel prijaviti za kandidata duhovskega stanu. Po prebitem vojaškem letu je prišel Tone za nekaj dni domov, tih, skromen in ponižen, in še sta se roditelja nadejala, spominjajoč se prilike o izgubljeni in zopet najdeni ovci, ker še vedno nista mogla razumeti, kako človek, ki ga niti vojaški stan ni izpridil, ne bi čutil v sebi svetega poklica. Slučajno je prišel tej čudni stvari na sled Cijazovec sam.

Nekega jesenskega večera sta stala Tone in Rezika na oglu Smoletove gostilne. Nebo je bilo oblačno, na zemljo je nastopal trdi mrak.

»Veš, kaj imamo pri nas novega?« je vprašala Rezika, zroč v prijatelja!

»Kaj?«

»Oče so dobili sliko iz Prage. Nekdanji učenec, ki so ga poučevali, ko so bili še v tujih krajih, jim jo je poslal za spomin. Ugani, kaj predstavlja!«

»Kakšno suho krajino morda, kjer vse dremlje. Saj je tako navada zdaj, da so umetniki, kakor bi bili onemogli, pozabili prve stvari božje, človeka, in slikajo brez njega.«

»O še več ljudi je na njej, posebno pa sta na njej dva človeka, kakor bi bila živa: Jakob in Rahela. Pri vodnjaku sta se sešla in roka počiva v roki. Za njima se pase cela čreda in pastirji jo napajajo. Posnetek je neke imenitne benečanske slike, ki se nahaja zdaj v Draždanih, tako je pisal gospod iz Prage. Oh, Prago bi jaz tako rada videla! Oče vedo toliko lepega povedati o njej. Ti jo gotovo tudi dobro poznaš, saj si bil tam pri vojakih.«

»Da, poznam jo; ne imenuje se zastonj zlata, stostolpa. To je slovanski Milan; istotako stresa svojo levjo grivo ob naskokih krutih sovražnikov. Tam je središče slovanske umetnosti.«

»Jaz bi rada živela v takem velikem mestu, toda le nekaj časa; naveličala bi se kmalu in bi začela uhajati na deželo. Tistih časov, ko sva še skupno živela v Gabrovcu in se štela med pastirje, ne

morem pozabiti in vselej se jih z otožnostjo spominjam, kadar pogledam na ono sliko.«

»To so bili res zlati časi! Pa pravijo tisti, ki ne poznajo nižjih slojev človeštva, da starega bukolskega življenja ni več na svetu.«

»Kaj bi ga ne bilo! Kdor je z malim zadovoljen, najde ga, če ga hoče iskati zunaj mest. Seveda prinese tako bukolsko življenje, kakor ga ti imenuješ, včasih tudi kaj neprijetnega, pa to treba potrpeti. Ti ne veš, kako sem se sinoči opekla v naši bukolski vasi!« je dejala Rezika, držeč z levo roko komolec desne.

»Ali res? Kako pa ravnaš?« je vprašal tiho Tone in se dotaknil njene bele roke.

»Namesto Polonice sem kuhala, pa nisem vajena take reči. Pa še na obeh rokah. Le poglej!«

Privihala je rokavce svoje jopice kakor kosovska devojka, predno je iz vrča pojila v krvi ležeče junake.

»Oh res!« se je začudil Tone ter se globoko sklonil k njeni roki, da bi bolje videl temne lise na beli koži.

»Ali te kaj boli?« je vprašal sočutno. Živ, neznan ogenj mu je zaigral po žilah.

»Zdaj ne boli več; po noči me je pa skelelo, da zaspati nisem mogla.«

»Premalo se priporočaj našemu svetemu Florjanu, ki nas varuje časnega in večnega ognja.« Prijel jo je za roko in jo potegnil k sebi. In zdelo se mu je, da ni še nikdar čutil tolike blaženosti življenja in da mu ni še nikdar tako utripalo srce ni v radosti, ni v bridkosti in da tako lepega večera ni bilo še nikdar.

»Oh, kaj ti je, Tone, da tako trepečeš?.. Ali te zebe morda?«

»Oh ne! . . . Doslej neznan ogenj mi gori v glavi.«

»Zakaj se pa ti ne priporočiš svetemu Florjanu?«

»Za tak notranji ogenj . . .«

Tone ni izgovoril; izza ogla hiše je bil stopil Cijazovec.

Težka in huda misel je stopila očancu v glavo, ko je videl sina v taki družini. Postalo mu je vroče, nekaj raskavega je začutil v grlu, zakašljaj je in se ugriznil v ustnice. V glavi mu je zavrelo kakor še nikdar ne. Glasno mu je zabilo srce in noga mu je zastala, ko je videl, da drži sin v svoji roki žensko roko in da govore usta, ki bi imela peti glorio, takšne smešne stvari. In spoznavši Cijazovca, je ostrmela tudi mlada dvojica, kakor bi ji bila zdajci padla na dušo zavest velikega greha. Deklica je zbežala v hišo, Tone se je napolil po vasi, odkoder je prišel oče.

Odveč bi bilo popisovati nevoljo, ki se je polastila Cijazovca, ko je videl v mraku sina čebljati z deklino, odveč bi bila slika onega prizora, ki se je vršil tisti večer v Cijazovčevi hiši, kjer je gospodar očital svoji zakonski Jeri, da je ona vsega tega kriva, ki je svoje dni veninven vabila Smoletovi punči v hišo, kjer se je začelo tako globoko znanje med sosednjimi otroki. Le to si upamo povedati, da je prišel Cijazovec tisti večer v svojem umovanju do splošnega sestava človeške družbe in da je na to za tisti večer prenesel ves svoj srd.

»Fej te bodi... je to pravica na svetu!« — tako je razkladal ob pozni uri svoji Jeri. »Kmetu vzamejo sina k vojakom, poštenega in učenega, pa mu pošljejo nazaj zbrojo. Saj se mi je zdelo, da se fant v tistem enoletnem vojaškem lemenatu nič prida ne nauči. Ni dosti, da plačujemo visoke davke, še otroke nam jemljejo in kvarijo!«

Dobro je to, da je vedno kakšna stvar, na katero lahko obesimo svojo jezo, stvar, ki je včasih v jako slabi in tanki zvezi s pravim vzrokom naše razkačenosti.

Tone je kmalu po onem večeru zapustil domačo hišo. Dobil je nekje na tujem odgojiteljsko službo, a po petmesečni težki tlaki je obesil ta posel na kol. Kam zdaj? Očutil se je v položaju živali, ujete v past. Drugega izhoda ni imel nego zopet domov. Tja so ga z vso silo vleкли stari spomini in pa prepričanje, da oče, četudi ima krive pojme o posvetnih stanovih, ni napačnega srca in da se bo dal sčasoma omehčati. Prosil je službe pri pošti in obljubili so mu jo. S tem bi bil Cijazovec še nekako zadovoljen in potolažen, ko bi sin ne bil stopil predenj ter ga prosil nekaj stotakov, da vloži predpisano kavicjo. To se je zdelo varčnemu možu preveč, mnogo preveč in zopet je udaril v vik in javk. Ta nova jezica se nikakor ni hotela zrahljati; do dna mu je ogrenila velikonočne praznike; z drugimi navadnimi in nenavadnimi skrbmi in duševnimi pretegami vred mu ni privoščila spanca, v katerem smo ga pustili na velikonedeljo dopoldne na koncu njegove hiše. Že se je mož prebudil in kar slikovito zdehaje in zevaje izziva našo nadaljnjo pozornost.

(Dalje prihodnjič.)

Doma.

Prišel nazaj sem . . . Tam v širokem sveti
zamán sem trudil se veselje piti,
zamán v veselju tebe pozabiti
in nadam vsem za vekomaj umreti.

Glej nade te, ko po viharju cveti,
ki željno solnca čakajo ubiti,
da bi jih moglo zopet oživiti,
so tebe v tihem čakale trepeti!

Zdaj vstajajo . . . tak trudne vse in vele
se dvigajo do luči zaželjene,
da bi cvetele spet, da bi živele . . .

A če imaš kaj vsmiljenja do mene,
ubij jih, draga! . . Čemu bi trpele
življenje dolgo to, neutešene.

A. Gradnik.

Idila.

Štiri leta, dolga leta
služil sem mu jaz;
hoj, da ste pri delu mene
videli tačas!

Zgodaj, ko rosila rosa,
solnce za goró —
pa klobuk sem del na glavo,
koso na ramó . . .

Še je spala lepa Minka
v postelji sladkó —
jaz klobuk sem del na glavo,
koso na ramó.

Pastirica — lepa Minka,
plave nje oči —
ne, pod našim farnim zvonom
lepše najti ni!

Ali čujte! Ko v nedeljo
pasla je ovcé,
pa priteče lepa Minka
k meni iz goré:

»Pasem vrh Gorice ovce —
vse jih izgubim;
daj, pomagaj mi, da ovce
spet nazaj dobim!«

In poiskal sem ji ovce . . .
»A plačilo zdaj?!«
In zardela kot še nikdar
Minka je tedaj . . .

B. Baebler.

V krčmi.

Ej, v krčmi predmestni »Pri roži« sedela
sinoči sva jaz in moj bratec Anton
in pesmice lepe prelepo sva pela
in vinca popila za celih pet kron.

Ob meni je Evica mlada slonela,
tako nagajivo smehljala se je,
a z nama prelepo zapeti ni znala,
ah, sladke bombončke zobala je le.

»Ti Evica krasna, glej, vince smehljá se
v kozarcih kristalnih, predraga, na, pij!
Na najino zdravje to čašo izprazni
in v radostno slavje mladostnih nam dni!

Ne maraš? No, vedi, ti Evica zlata,
da mene še malo, prav malo poznaš,
če meniš, da trmice tvoje pozabim:
to vince izpij, če me rada imaš?»

In Evica vzela kozarček je zvonki,
ga k ustnicam rožnim nastavila je.
Kako so ji ličeca gorka žarela,
ko zvrhano čašo izpraznila je!

Pogosto še v krčmo predmestno zahajam,
a nič več ne spremlja me bratec Anton,
za krone mi Evica polni bokale,
a sladke poljubčke mi daje zastonj.

Demeter.

Pismo iz Zagreba.

Zimsko sunce. Slika iz istarskoga života u četiri čina. Napisao Viktor Car Emin. Primera v hrvatskom zemaljskom kazalištu v Zagrebu dne 10. decembra 1902.

Viktor Car Emin je bil poprej učitelj v Istri. Sedaj je samo tajnik »Družbe sv. Cirila i Metoda za Istro« in pisatelj, živeč stalno s svojo mlado ženico v Opatiji v majhni hišici, ki je njegova lastnina. Doslej je pisal novele in črtice iz istrskega življenja. Popisoval je v njih tihi trud in skrito žalost siromašnega naroda, ki ga uklenjata skopa zemlja in gospodujoči Italijan (ali bolje Italijanaš) v gmotne in duševne verige. Car-Eminovo pero označuje epična podrobna intimnost in topla, mehka ljubezen. V »Zimskem suncu« je šel med dramatike. Ali je to naravna stopinja v razvoju njegovega talenta, ali samo izreden korak v izrednih okolinah izrednega življenja? — Istrski narod živi tiho, mirno življenje, na pičli grudi stanuje in pot svojega obraza in moč svojega telesa ji posvečuje vdano in brez preglasnega upora. A to krševito zemljo objema morje in šum njegov udarja na vrata skromnih koč. Morje izzivlje, napada in vabi. Napadenci se dvigajo iz enoličnih kretenj poljskega in vinogradniškega dela in prijemljejo za nestanovitno veslo in krmilo, ki urita mišice v najživahnejši ročnosti in odločnosti. Zato je ta narod nagel, gibčen po duhu in telesu. Ali morje je tudi cesta, velika, ogromna in neizmerna. Vsaka cesta pa beži od človeka, stoječega ob njej, in ga vabi, vleče za seboj v nepoznane dalje. In človek gre. Istrski mornar prebrodi vsa morja, obišče vse zemlje; pobrati se z ladjo, morjem, vetrom in — tujino. Kakor malo domače obrežje pri izstopu iz Kvarnerskega zaliva v širno Adrijo, tako mu izgine pogosto tudi domovina na horizontu njegove duše. Šele potem, ko je dal tujini vse, kar je imel, ko mu je izžela in izrabila vse sile, teži njegovo oslajeno telo nazaj v domačo zemljo, da najde v njej večni mir in pokoj. Ta mala zemlja ob neizmernem morju je torej tem ljudem ravno toliko velika, da jim zadostuje za grob... Mikula Andrić je tak starec, ki ne more iti več na morje in v tujino. Je pa zato doma popoln tujec. Svojega sina Kamila je odgojil po tuje. Kamilo je popustil študije in stopil v uredništvo nekega novega italijanskega časopisa. Sedaj, ko je list propadel, je

Kamilo doma, in oče se navdušuje ob sinovih lepo donečih slavospevih na čast sladkemu Dantejevemu jeziku in sijajni kulturi latinske rase. Kamilo je vodja italijanaške stranke, in starec Mikula ima nad njim svoje dopadajenje. — V Lovinju pa živi tudi družina Borovičevih: trije bratje imajo dobro in lepo sestrico Jelko. Staršev nimajo, ali starejši brat, pop Marko Borović, poštena in kremenita istrska svečeniška duša, nadomešča ostalim trem mater in očeta. Častitljivi mož je odgojil vse tri v navdušene Hrvate. Najstarejši, dr. Miro, je advokat, drugi Nando je mehka pesniška individualnost. Popustil je študije, ker ne more sedeti pri mrtvi knjigi, ko gre za življenje in smrt njegovega naroda. Koliko takih pesniških duš pozna jugoslovanski preporod in zgodovina naše literature! Tudi Jelka bo sedaj preskrbljena. Moži se. V prvem dejanju jo vidimo prihajajočo od poroke ob roki svojega izvoljenca v hišo bodočega tasta. Mladi njen mož je — Kamilo in tast stari Mikula Andričić. Trije hrvaški bratje puste s težko dušo sestrico svojo na njenem novem italijanaškem domu, gorko se poslove od nje, najgorkeje pop Marko, kateri ji še toplo položi na srce, naj vedno pomni, da je hči hrvaške majke. Brž ko je mlada nevesta sama s svojim ženinom, ga prosi, naj ne bo neprijatelj njenim bratom. Kamilo ji obljubi. »Ali boš prijatelj tudi mojim širšim bratom, temu ubogemu hrvaškemu narodu v Istri?« Kamilo skloni glavo, pogleda v tla in se z mučnim izrazom na licu okrene. S tem je končano prvo dejanje in obenem spretno započet dramatični zasnutek.

To pa je samo dispozicija. Pravo dejanje drame so volitve in njeno najvišje stopnjevanje ta okoliščina, da hrvaška stranka kandidira Jelkinega brata dr. Mira, italijanaška njenega moža Kamila. Sedaj smo priča vseh onih pretresljivih in vznemirjajočih prizorov, ki se dogajajo ob volitvah, vse one zaslepljenosti, podivjanosti, razbrzdanosti strasti, okrutnosti in nasilstva, z eno besedo največje laži moderne kulture. Možje so divji, žene obupane plakajo po domeh in deca se boječe stiska ob njih krila. Vse vezi se trgajo. Nekaj jarkih tipov nam stopa pred oči. Vprav kabinetna figura je italijanaški agitator Berto Kuzmić, zli duh Kamilov. Predstavljal ga je naš Borštnik mojstrski v vsej njegovi vulgarni drznosti in obupanosti. Med tem, ko vsa srca prevzema zloba in strast, postaja pa kandidat Kamilo vedno mirnejši. S svojo mlado ženo se nikoli ne razgovarja o narodnostnem vprašanju, a odkar je oženjen, se vrši v njegovi duši neko tiho, preobratno delo. — Razmerje glasov je na obeh straneh v ravnotežju. To dela vse glave nemirne. Tu 120, tam 120. Agita-

torju Bertu gre za kožo. Ako ne pridobi Kamilu zmage, so mu zapretili gospodje v Poreču, da ga ne bodo več podpirali. V stiski zahteva od Kamila, da bi šel na volišče sam vplivat na volilce. A ta je v nekaj zamišljen in napram izidu skoro ravnodušen. Na pomoč naj pride njegova žena. Anzelmo, stari stric Marije, mlade prijateljice Jelkine, še ni volil. Njegov glas bo odločil. Jelka naj bi delovala na Marijo, ki je hči italijanaških staršev, da spravi strica Anzelma do tega, da gre italijanski volit. Če ne — Berto pokaže Jelki pismo njenega moža iz prejšnjih let, s katerim ga hoče takoj ovaditi državnemu pravdnistvu, kar bo Kamila spravilo z mesta v ječo. Jelka je v strašni stiski, ali Mariji — ki se je bila zaljubila v drja. Mira in mu sedaj ob roki vodi starega strica, da njega voli — ne more reči, da bi Anzelmo volil Kamila in — noče. Stari Anzelmo glasuje za drja. Mira, ki je tudi izvoljen. Berto pa je v resnici izvršil svoj naklop in odposlal pismo, ki govori, kakor da je Kamilo sodeloval pred leti pri atentatu na spomenik cesarja Maksimilijana v Trstu. Kamila odpeljejo v ječo. — V četrtem dejanju vidimo potrtega, ponižanega in za mnogo let postaranega starca Mikulo, ki ga Jelka spremlja na Trsat k maši. Ko se vrneta, najdeta v hiši Mira in Kamila, čigar osvoboditev iz ječe je Miro izposloval, dognavši, da Kamilo ni sodeloval pri atentatu. Na glavo Berta pade prokletstvo celega naroda in s to težo na duši se izseli v Ameriko, Kamilo pa se odloči z brati Borovići delovati za hrvaško stvar v Istri.

»Zimsko sunce« je trpka slika, polna globoko pretresljivih prizorov. Veselo figuro predstavlja samo pritepeni nemški krčmar Šani, in bučen smeh vzbuja njegova nemško-italijansko-hrvaško-slovenska mešanica, v kateri govori. Kakor sladek usmev pa je vesela nada v bodočnost, s katero pesnik končuje. To je ono pozno solnce, solnce siromakov, ono »zimsko solnce«, po katerem ima igra svoje ime.

Name je delovala Carova igra z velikim vtiskom. V njej je predstavil gorko čuteč človek to, kar je sam doživel. Kdo izmed naših ljudi, ki živi med ljudstvom z željo v prsih, svoj narod prosvetliti, še ni videl onega kulturnega posiljevanja, duševnega »valptovstva«, ki izvršuje svoj zločin nad nežno klico samostojne sodbe naroda še dandanašnji, ko že davno več ne pleše grajščinski bič po plečih preprostega ljudstva; kdo ni bridko občutil onega počenjanja, z rahlim, še neopredeljenim prepričanjem in mišljenjem naroda, ki se zove volitev? Kulturni ljudje prihajajo med nekulturni narod, ne da ga duševno razvijajo, ampak duševno ponižujejo, duševno posiljujejo. Edina tla, ki bi se mogel narod na njih vzravnati in dvigniti,

njegov zdravi zmisel, premislek, zmožnost mišljenja, mu izpodmičejo, greneč mu z razdivjanostjo vsake skomine po prosveti. In potem se hvalijo, da je govoril narod! To je moderno robstvo, ki je hujše nego vsako tlačanstvo, ker usužnjuje duh, ne telo. Ako ste kdaj stali pri prostonarodnih volitvah na neomadeževanem, človeka dostojnem, rekel bi, prosvete željnem stališču in videli z gnusom v duši, kako so prosvetljeni ljudje še nerazvito misel neukega naroda vlačili za seboj pred komisije, boste hvaležni Caru Eminu, da je to pokazal svetu v jarki luči. V prvi vrsti za to sem mu jaz hvaležen. — Seveda je imel Car drug namen. »Ti boš trpela, Jelka, ali ne omagaj, jokala boš, a molči: tvoje grenke solze bom jaz opesnil in jih proslavil pred svetom!« tako nekako govori pesnik Nando svoji bedni sestri Jelki. Te besede bi se mogle obrniti na Cara. Napisal je dramo, v kateri je opesnil solze istrskega hrvaškega naroda. Pretresljiva slika je »Zimsko sunce« in polna solz. Car jo je pisal s svojo srčno krvjo. In v resnici: igra ne deluje z nobenimi umetniškimi prednostmi in vrtilinami, ampak samo s svojo vsebino. V njej ni junakov, ampak siromaki, hrvaški ljudje v Istri so v njej.

To je moral tudi pisatelj sam čutiti; zato ni nazval svojega delca »drame«, ampak samo »sliko«. In v resnici to ni drama. Mogla bi pač biti, kajti v Jelki in Kamilu sta sklopljena dva nasprotna svetova v eno. Pogoj za dramo je torej dan. Jelka zmaga, Kamilo podleže. Iz tega sujeta bi bila mogla nastati prava drama, da jo je pisal pravi dramatik, ki bi bil prikazal to borbo na odru. A Car Emin se je z največjo skrbjo izognil vsaki borbi med Jelko in Kamilom. Kamilo se izpreobrne za kulisami, čisto slučajno, v ječi, o kateri ve praviti neke novelistične stvari, ki so ga baje pretresle — sama retorika, ne dramatika. Vsi razlogi njegove izpreobrnitve, ki jih Car pokaže na pozornici, pa so najboljše parodirani v naivnem prizoru, v katerem Kamilo študira izkopane starinske lobanje, ki so baje hrvaške. S takimi razlogi utemeljuje novelist preobrat v Kamilu! Gospod Fijan je prvovrsten igralec, in videti je bilo, kako mu ta prizor ni šel nič od srca, pač pa je poizkušal sam, neodvisno od avtorja, ustvariti verjetno psihološko folijo svojega preobrata z ono neprestano slutnjo, s katero je vedno prihajal in odhajal in vlagal celo v slavospev latinske vaze diskretno in fino skepso. Največja napaka Car-Eminovega dramatičnega prvenca je to, da delo ni drama. V njem' ni niti drame volje, niti drame strasti, niti drame čuvstev, niti drame čutov kakega posameznega individua. Toda zato je v njem drama, t. j. borba

celega naroda, in junak ni v njem noben posameznik, ampak en cel, ubog, zaničevan, tlačén in zatiran rod. In mislim, da se ne motim, če rečem, da je pisatelj hotel pokazati samo to in nič drugega. — Ako to pomnimo, bomo lahko odgovorili na gori stavljenó vprašanje z besedami: Izredne, viharne okolnosti življenja lastnega naroda so diktirale Caru dramatično formo kot najprimernejšo stvarém, ki jih je hotel povedati. A da je Car novelist in ne dramatik, kaže »Zimsko sunce« jasno: v njem so dramatični le prizori, prepisani iz življenja, a obdelani so čisto novelistično. In kakor niso vedno volitve, tako tudi Car ne bo pisal vedno dram, ampak povrne se najbrž k noveli ter poseže morebiti tudi po — romanu.

Igra se naj prevede na slovenski jezik in predstavlja v Ljubljani in v Trstu. A misli o narodnem dostojanstvu bo vzbujala povsod in povsod. Pri nas je tega v sedanjem času krvavo treba.

V Zagrebu, dne 14. decembra 1902.

Dr. Ivan Prijatelj.

Oj, kod si hodil . . .

Oj, kod si hodil, brate moj,
vso noč do jutra ranega?
In davi prišel si domov
obraza mi zaspanega!

»Ah, jaz sem bil pri njej, pri njej
vso dolgo, temno noč
in za poljubom sem poljub
na njo pritiskal vroč.

Iz nje življenja vso sladkost
mi ustne žejne pile so
in vse skrbi in vsa bridkost
se v njej mi potopile so.

A ko je prišel beli dan,
sem vzel slovo od ljubice;
s težkó glavó sem vzel slovo
od — prazne vinske kupice.«

N. P.

Sanje.

Spisal Novus.

Sanjal sem, da sem v cerkvi . . .

Skozi barvano steklo visokih romanskih oken so trepetali prameni solnčnih žarkov, da je bilo videti, kakor bi jih kdo vsipal skozi blesteče šipe. Po zidu so se zigravale mavrice — odsevi raznobojnih delov stekla, ki so tvorili skupaj obraze in obleko svetnikov in svetnic božjih po oknih. Po praznem cerkvenem prostoru pa so se vlekli solnčni žarki kakar široki svileni trakovi, v katerih je plesalo in se veselo vrtelo nešteto prašnih atomov . . .

Sveta tišina je bila v cerkvi nekaj časa. A ko je pristopil k oltarju duhovnik, so zahrumele velike orgle na koru in njih ubrani akordi so mogočno odmevali od visokega poslikanega stropa in od pozlačenih, z marmorjem obloženih sten. Vmes pa so sladko zveneli sveži glasovi mladostnih grl moških in ženskih pevcev . . .

Lestenci so bleščeli v solnčni svetlobi in v žaru sveč, ki so bile nažgane po njih . . .

Po cerkvi se je širil vonj kadila, dvigal se in plaval v mehkih, belkastih valovih nad glavami pobožno zamaknjene množice . . . Vse je strmelo kakor hipnotizovano proti oltarju in tudi jaz sem se komaj zavedal, kaj se godi okrog mene. Lotevalo se me je tisto udobno počutje, ki pripravi človeka često do tega, da zadremlje in zaspi na onem mestu, kjer bi moral moliti, kjer bi moral buditi kes ter prositi odpuščanja svojih grehov. Bilo mi je, kakor bi hotel i mene zdajpazdaj premagati zaspanec . . . Toda takrat me nena doma zaskeli nekaj ob strani. Zasučem se in oči mi uzro suhotno, bolehalo in zanemarjeno človeče, ki se je vsiljivo stiskalo ob mene.

Odmaknem se z nekim neprijetnim, komaj izraznim čuvstvom. Toda on se zrine takoj zopet do mene. Jaz ga pogledam srepo, a on mene naravnost sovražno. Tedaj me prešine čudna misel, kakršna je mogoča samo v sanjah: »Ta človek si želi krvi tvoje . . .«

In lotil se me je občutek, kakor bi mi jo bil posrkal že iz one strani telesa, na kateri se me je tiščal malo prej.

Obvladala me je groza in pobegnil sem iz cerkve. — —

* * *

In bil sem na promenadi . . .

Svirala je godba, okrog mene pa je vrvela vesela množica v elegantnih spomladanskih toaletah. Čut blaženosti in sreče mi je polnil dušo. Bil sem miren. Moja vest je bila čista. Ničesar si nisem imel očitati. Z lahkim srcem sem se vdajal razkošju, ki me je obdajalo in obkrožalo od vseh strani. Moje oči so se srečavale s svetlimi očesci zornolicih devojk in lepih mladih žen. Tam nasproti pod košatim kostanjem je stala vitka, črnooka krasotica. S kostanja se je usipalo nanjo duhteče cvetje, družilo se z umetnimi cvetkami na njenem slamniku, a obešalo se ji tudi po laseh, katere je imela počesane po najnovejši modi notri doli do polovice svojih lepih lic. Njen mehki pogled, spremljevan od pohotnih zvokov neke Offenbachove skladbe, je priplul vsak čas do mene, priplul takisto previdno in prikradeno, a vendar z neko silo, kateri se ni bilo moči ustavljati . . . Domišljeval sem si, da je mož ob njeni strani soproj njen. Ve Bog zakaj! Morda, ker me je mikala slast prepovedanega sadu! A ko sem se najbolj potapljal v veselje in naslado, me zaskeli zopet ob strani. Zdrznem se in zopet vidim njega! Mislim nisem 'že čisto nič več nanj in tem bolj se ga prestrašim. Bil je še groznejši nego prej. Ustnice so se mu konvulzivno zgibale, a njegove lačne oči so se vsesavale v moja zdrava lica . . .

In iznova me je navdal oni neprijetni čut! . .

Z indignacijo stopim par korakov nazaj. A njemu se skremži obraz, kakor bi mu bil storil krivico, in srdito se mu zaiskre oči.

»Kaj mi boče?« pomislim jaz. »Zakaj se srdi name? . . Sem mu li kaj prizadel? . . Zakaj mi ne privošči veselja? Zakaj me preganja? Zakaj mi hoče škodovati? . . Bolan je in vcepil bi mi rad kal boleznj svoje! Otroval bi me rad! Zakaj je tako krut? Kako si sploh upa nadlegovati me? . .«

On pa mi je čital z obraza vse misli moje. Porogljivo se je zarežal in mi dejal:

»Da, bolan sem in zdrav hočem biti!«

»A čemu meni v škodo!« si mislim jaz. Strah me postane pred njim. In zopet sem pobegnil, pozabivši vitkostase brinetke, katere pogled me je tako mehko božal . . . pozabivši godbe, katere prijetne melodije so mi mamile uho . . . pozabivši veselja, ki me je ravnokar še obdajalo in navdajalo . . .

* * *

In bežal sem, bežal, ker me je bilo groza, in pribežal sem do gozda . . . do velikega, mogočnega in prostranega gozda . . . Listje

po drevju se je že barvalo. Oblito od žarkorumene solnčne luči, se je lesketalo v prelestnih bojah, kakor bi se bilo tisočero pestrih cvetov s kakega vrta preselilo sem, na te vrhove gori. Liki zeleni rožmarin med kamelijami in georginami, lilijami in vrtnicami so bile videti vitke jelke in smreke med zardevajočimi brezami in gabri, med trepetlikami in bukvami . . .

Tu ob robu gozda si oddahnem. Čutil sem se hkratu varnega. Gozd s svojimi sencami in goščavami mi je nudil dovolj zavetja, dovolj skrivališč. Ojačim se in ozrem, upajoč, da ga ne uzrem. In res, za hip ni bilo nikogar videti. A glej, že se bliža tam nekaj temnega! Kakor se pomiče včasi po tleh senca preko neba bežečega oblaka, tako se je gibalo nekaj tam v daljavi ter hitelo proti meni. Obrisi sence začno postajati določnejši in hkratu spoznam njega . . . njega, ki sem se ga bal, ne da bi bil vedel zakaj! . . .

Pa kaj, gozd je v mojem ozadju!

Hočem zbežati. A noge so mi kakor svinec težke. Ne morem se ganiti z mesta. Kakor bi bil priklenjen! V sanjah bežati hoteti pa ne moči — grozno! Zakričal bi rad, a tudi glas mi obtiči, kakor bi bil zamrznil v grlu. Še en hip in — stal je pred menoj! Ustne so mu trepetale kakor v pohotu in njegove oči, tiste njegove strašne oči so se zajedale v moje meso . . . Vedno bliže in bliže mi je, a jaz se ne morem ganiti! . . . Že čutim njegov dih . . .

»Pusti me! . . . Kaj hočeš?«

»Bolan sem, a hočem biti zdrav!«

»Bodi zdrav, a pusti mene!«

»Tvoje krvi potrebujem! . . .«

»Kaj sem zakrivil, da mi groziš? . . .«

»Kriv si, ker si eden onih, ki ne poznajo usmiljenja! A kdor ni usmiljen, zapade po novih zakonih smrti!«

Tedaj pa se razvnamem:

»Usmiljen sem z vsakim, ki zasluži usmiljenje!«

»Hahaha, ti nisi usmiljen, ker nisi lačen!«

»Lačen sem bil in trpel sem! Svoja najlepša leta sem žrtvoval, zato imam pravico, zdaj veseliti se življenja!«

»Ti nisi usmiljen, ker si zdrav!«

»Jaz gledam na svoje zdravje, a ti — Iz tebe dehti strup opojnih pijač! . . .«

»Ti nisi usmiljen, ker mi ne daš, česar zahtevam. Tvoje krvi potrebujem, da se okrepim! . . .«

»Po kaki pravici zahtevaš to?«

»To je pravica bede!«

»A pravica pridnosti in napora, pravica skrbi in v duševnih bojih prečutih noči? . . .«

»Smešno! Samo žalji veljajo! Kdor ni reven, je nasprotnik revežev, kdor je zdrav, se ne prišteva k bolnim! . . . In kdor se je dvignil nad druge, ne more biti drugega nego tiran! . . .«

»O, kaka zmeta! . . . Krivica tiči drugje! . . . Razločevati treba . . .«

»Mi ne razločujemo!«

»Vi ne razločujete?«

»Ne, ker ne razločuje nihče! . . . Nikdar v življenju se ni razločevalo! Vsakdo pije kri, kjer jo dobi!«

»Pravica bi zahtevala, da . . .«

»Pravice ni! . . . Vidi jo samo slepec! Zgodovina človeškega rodu se vari od nekdanj samo med kladivom in nakovalom!«

»Bilo je tako, a postati mora drugače!«

»Kaj še! . . . Usoda! Človek živi od veka vekov tako in živel bo, ker bi sicer jenjal biti človek! Razloček je samo eden: danes sem jaz nakovalo in ti kladivo, jutri nasprotno . . .«

»Ne, ne, ne! Preudarka treba človeku, razuma, pameti . . .«

»Pamet je nameček, ki je človeku samo na kvar!«

»Zoper to logiko . . .«

»Da, vem, ta logika te ugonobi, a meni daje pravico! . . .«

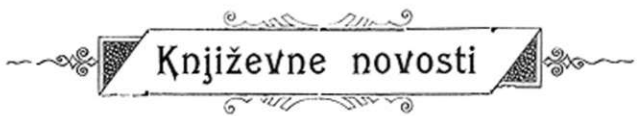
Izrekši te besede, se začne dvigati in rasti in tisto suhljato in bolešno človeče je vzraslo pred mojimi očmi v mogočnega orjaka . . . Uvidel sem, da sem preslab njemu nasproti in da se mu ne ubranim . . . Zaječim . . . A tedaj se me usmili nekdo, strese me in zbudi . . .

Znoj mi je stal na čelu in po celem životu so se mi udirale srage . . .

»Neumnost!« si mislim prvi hip. A ko se pomirim in začnem natančneje premišljevat, se mi zazdi, kakor bi bil čital v kaki knjigi prisposodobno . . . čital parabelo . . . In bolj in bolj se me je polaščal občutek, kakor da bi se nekaj takega dogajalo in kakor bi se bilo blaznim fantazmagorijam mojih sanj primešalo nekaj trpke resnice . . .

In še danes mi neprijetno zveni po ušesih in v srcu ter mi kali veselje vzklik: »Mi ne razločujemo!«

 Književne novosti

Povesti. Spisal dr. Ivan Tavčar. V. zvezek. Založil pisatelj. Tiskala Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg. V Ljubljani 1902. Tavčarjevih povesti je izšel V. zvezek. Ta zvezek obsega dve večji leposlovni deli Tavčarjevi, in sicer povesti »Mrtva srca« in pa »4000«. »Ljubljanski Zvon« je ob enakih prilikah opetovano obetal, da prinese o dr. Tavčarjevih delih obširnejšo študijo, kadar izidejo vsa. Ker se bo morala ta obljuba spričo odličnega mesta, ki ga zavzemlje dr. Tavčar med našimi literati, vsekakor izpolniti, se v podrobno oceno najnovejšega zvezka ne spuščamo že zdaj. Le par opomenj si dovoljujemo. Stritar, Jurčič, Kersnik in dr. Tavčar so štirje stebri našega leposlovja izza polpreteklega dobe, vsak sicer drugega sloga, a tvoreč skupaj navzlic temu prekrasno zgradbo. No, dr. Tavčarja bi primerjal človek skoro z ognjenim stebrom . . . Njega je sam temperament. On piše s plamenčo dušo in plamenčim peresom. Po vsakem stavku, ki ga zapiše, se pretaka njegova srčna kri, iz vsakega stavka nam zveni njegova bitnost nasproti. Dr. Tavčar je krepka, samosvoja, v ostrih in karakterističnih konturah začrtana, iz vsakdanjosti plastično dvigajoča se literarna individualnost! Pri dr. Tavčarju ni morda toliko romantike, kakor se vobče domneva. Tudi on opisuje realno življenje, a opisuje ga tako, kakor ga pač on vidi. In on vidi drugače nego mi drugi. To, kar ga razločuje od nas, so njegove umetniške oči!

»Mrtva srca« prištevamo k najboljšim Tavčarjevim proizvodom. A »4000« je satira, kakršna mora biti, prava vzor-satira. Sarkazem, ironija in humor si podajajo v tem umotvoru Tavčarjevem roko ter učinkujejo z elementarno silo! —

V novejšem času se prelagajo Tavčarjevi spisi na češčino. Pred kratkim pa je zagledal Tavčarjev »Tiberius Pannonicus« v listku praške »Politik« v nemškem prevodu beli dan. Jako dobri prevod je oskrbela naša neutrudna pisateljica, Zofka Kvedrova.

Tavčarjevih spisov ni treba priporočati v nakupovanje. Kjer so Stritar, Jurčič in Kersnik, mora biti tudi Tavčar. — Cena V. zvezku je broš. 2'40 K, v platno vezanemu 3 K, v polfrancoski vezbi pa 4'20 K.

Dr. Fr. Z.

Slovan. Mesečnik za književnost, umetnost in prosveto. V začetku decembra preteklega leta je zagledala beli dan prva številka Slovana, novega slovenskega mesečnika za književnost, umetnost in prosveto, kateremu urednik je znani slovenski pisatelj g. Fr. Govékar. Program listu je v bistvu isti, kakor je bil program onega »Slovana«, ki sta ga svoj čas izdajala gg. Ivan Hribar in dr. Ivan Tavčar. Slovan hoče stati na stališču slovanstva, individualizma, modernosti in duševne svobode. Prinašati hoče poleg izvernih pesmi in pripovednih spisov životopise slavnih mož in žen moderne dobe, poučne spise krajšega obsega ter razprave, članke, poročila, ocene in kratke beležke o kulturnem, socialnem in umetniškem gibanju slovanskih narodov. »Slovan« je ilustrovan. Prvi zvezek napravlja v vsakem oziru prav ugoden vtisk. Izmed mnogih lepih slik jih je tudi nekaj izvernih. Gotovo nismo imeli Slovenci še tako bogato ilustr-

vanega lista. List izhaja v založbi g. Dr. Hribarja v Ljubljani. Naročnina mu znaša na leto 12 K, za dijake 10 K.

Z.

Mali vitez (Pan Volodijevski). Zgodovinski roman. Spisal H. Sienkiewicz. Po poljskem izvorniku poslovenil Podravski. V založbi knjižotrožnice Ig. pl. Kleinmayra in Fed. Bambergja je začel izhajati sloveči zgodovinski roman H. Sienkiewicza »Pan Volodijevski« (»Mali vitez«). Zgodovinskemu romanu se je nekaj časa že trda godila. Da ga je zametaval naturalizem, ki je stavil milieu nad človeka, še ni bilo toliko. Kajti prej ali slej je moralo zopet prodreti prepričanje, da je človek tisti, ki dela milieu, a ne nasprotno, če se tudi ne more tajiti, da vpliva milieu do neke meje tako na človeško mišljenje kakor na čuvstvanje njegovo. Večjega pomena je bilo to, da so se možje, kakor Taine in Brandes, postavili na zgodovinskemu romanu sovražno stališče ter nastopili zoper njega z navidezno prav tehtovitimi razlogi. Moral je priti res pisatelj takega talenta, kakor je Sienkiewicz, da je podrž te razloge in razpršil predsodke, ki so se bili polastili najširših krogov do zgodovinskega romana. Storil je to Sienkiewicz že z golim dejstvom, da je pisal take romane. Kdor je čital njegov roman »Z ognjem in mečem« ali »Quo vadis?«, je moral takoj čutiti, da vse to, kar se je navajalo zoper upravičenost zgodovinskega romana, ne more imeti istinite podlage. Ali ne razumemo mar Neronove dobe šele zdaj prav, ko smo čitali roman »Quo vadis?« Zgodovina s svojimi suhimi dejstvi nam nikdar ne more tako živo predočiti davno pretekle dobe kakor resnično nadarjen pisatelj, ki se ne zadovoljuje samo z zunanji dogodki, ampak zasleduje tudi najskrivnostnejše pojave človeške narave, človeške duše. Sienkiewicz bi bil spriči uspehov svojih zgodovinskih romanov lahko molčal, vendar pa se je še izrecno potegnil za veljavo zgodovinskega romana. Storil je to s toli prepričevalnimi argumenti, da so pač za dolgo ovrženi vsi pomisleki, ki so se navajali bodisi že od katerekoli strani zoper historični roman. »Pan Volodijevski« ne zaostaja glede pesniške vrednosti za drugimi podobnimi deli slavnega Poljaka. Roman je preveden na vse kulturne jezike, in prav je, da se seznanimo tudi naše občinstvo z njim. Ves roman izide v 25 sešitkih, ki bodo obsegali po 2 do 2½ pole. Obeta se vsakih 14 dni po 1 sešitek. Sešitek velja 40 h. Izdaja bo ilustrovanja in bo v svoji celoti, kolikor se sme sklepati po prvem sešitku prav lepa knjiga. O tem delu kaj več, ko bo ležala cela knjiga pred nami.

Z.

»Nove pravljice iz rooi noči.« Založil L. Schwentner v Ljubljani. Lično opremljena knjižica, kakor vse, kar pride iz Schwentnerjeve knjigarne, s pestrimi platnicami in živobojnimi slikami — prava paša za željne otroške oči! Poleg primerne uvoda obsega knjižica petnajst pripovedk, ki bodo vse še bolj podžigale že itak bujno otroško domišljijo, a ji nudile tudi tešila. Zares, jako pripravno božično ali novoletno darilo za našo mladino! Papir je močan, tisk lep. Cena knjižici je nizka: 2 kroni, po pošti 20 vinarjev več.

—b—.

»Jež«. V založništvu D. Hribarja v Ljubljani je začel izhajati skoro zajedno s »Slovanom« nov humorističen list »Jež«. Urednik mu je znani naš humorist in pisatelj, Rado Murnik. Urednikovo ime jamči za to, da bo list kos svoji nalogi. Izhajal bo »Jež« prvo in tretjo soboto vsakega meseca. Prva številka prinaša mnogo slik in risb. Cena mu je na leto 6 K, na pol leta 3 K, posamezne številke stanejo 30 h.

—k.

Ilustrovani »Narodni koledar« za leto 1903. Uredil in izdal Dragotin Hribar v Celju. Tega elegantnega koledarja je izšel XIV. letnik. Razen strogo in običajno v koledar spadajočih stvari obsega še po vsebini jako raznovrsten zabavni del z životopisi, pesmimi, povestmi i. t. d. Diči ga poleg tega več spisom primernih, pa tudi drugih lepih slik. Elegantno vezan stane koledar 1.50 K, broširan pa 1 K.

Vladimir Nazor. Živana. Mitički epos u devet pjesama (1898—1901). Zadar. Nagradjena štamparija Vitaliana. 1902. M. 8°. 132 strani. V novejšem času se je oglasilo v hrvaški poeziji nekaj novih pesnikov, katerim je tekla zibelka v Primorju in v Dalmaciji. Med poslednjimi zavzema kot epik ugledno mesto Vladimir Nazor, ki nam je podal v zbirki »Slavenske legende« lepo kitico epskih pesmi, zajetih iz stare pradobe slovanske. V pričujoči knjigi opeva v devetih pesmih prirodne prikazni, katere se vrše preko zime, spomladi in poletja do nove zime. Kakor nam pesnik vsebino v »pristopu« sam objavlja in kakor se da posneti iz beležk na kraju knjige, je »Dařina« seme slovanskega stebła, ki pade jeseni na nemljo in ostane črez zimo v blatu in snegu; spomladi se raztopi sneg in izpod njega pririje prva klica, iz katerih ponarastejo nežno deblo in popki, ki se razvijajo ob rosi in solčni toploti. Cvet stebła razsuje pelud in pod deblom počiva slovanski svet ter uživa sladki vonj cvetja, dokler ne dozori plod, za katerim teže smrtniki, da jim ublaži večno hrepenenje, od katerega ginejo ljudje. To misel je razpredel na široko v devetih pesmih, v katerih nastopajo mitološke figure staroslovanske kot simboli prirodnih sil, a poleg se omenjajo razni slovanski narodje in njih usoda v teku stoletij, dokler se niso pokristjanili, a tedaj se je izpremenil boj med raznimi prirodnimi silami v boj med satanom in Bogom. — Delo je spisano v različnih verzih, večinoma brez stalnega števila zlogov in brez rime. Jezik je bujen, podobe slikovite, a odkritosrčno očitujemo, da nam ni moglo delo vzbuditi zanimanja, ker se nam zdi poseznanje v mitološko dobo nič manj nego času primerno in ker nam iz vsega dela ni jasno, kaj je bila pri popisu teh prirodnih sil vodilna misel za sedanjost.

R. Perušek.

Inje. Rikard Katalinić-Jeretov. (God. 1887.—1902.). Zadar 1902. Vlastitom nakladom. Tisak C. Albrechta (Jos. Wittassek), Zagreb. M. 8°. 152 str. Odkar so izšle glasovite »Poezije v prozi« Ivana Turgenjeva, začele so se tudi v drugih, posebno manjših književnostih slovanskih pojavljati slične črtice. Saj je res pesniku, ki se noče truditi, da bi svoje aforizme odel v vezano besedo, taka oblika najpripravnejša, izraziti krepko in jedrnato hipne duhovite strele ali čuvstva. To obliko bi primerjal malim nežnim fildžanom, iz katerih se srče vonjava kava ali pa srebajo slaščiče. Zato pa morajo biti tudi stvari, katere nam ponuja pesnik v taki obliki, res slaščice, ki se odlikujejo s svojim parfomom. V hrvaški književnosti se je poskusilo v tem žanru več književnikov, med katerimi se odlikuje Fr. Mažuranić s svojim »Liščem«. Tudi mladi a plodni pisec R. Katalinić-Jeretov je zbral svoje črtice ter jih izdal pod naslovom »Inje«, kar pomenja to, kar slovensko »ivje«, in s tem hotel reči, da so njegove črtice podobne inju, ki zakriva kakor vel realno življenje, pa hitro gine, čim se prikaže solnce. Te poetične črtice kažejo vse iste prednosti in iste slabosti, ki smo jih imeli priliko opažati pri izdelkih tega pesnika v raznih zbirkah. Originalnosti v vsebini in obliki ter globoke duhovitosti nam ne javljajo ti izdelki, pač pa se ogrevamo ob toplih akcentih, s katerimi odkriva

pesnik svoja domorodna in človekoljubna čuvstva, naslajati se o krasnih opisih primorskega zemljišča in podnebja ter diviti se otmeni hrvaščini.

Mnoge predmete so že nešteto krat drugi pesniki obdelali. (»Ljutica« prikazuje dekle, ki se ovija moža kakor kača; »Romanetto« je občinstvu znan iz Leoncavallove opere »Pagliacci«.) Tudi vsakdanjosti srcčavamo (»Bevi Kate«, U Zoru, Tragedija etc.). Nekatere črtice so lepo zasnovane, a kvarijo jih posameznosti. »Legenda o majčinem poljubu« je prav lepa, a kvari jo razlaganje, da je Adamov poljub postavil Bog na ustne majčine. V nekaterih prevladuje pesimizem (Magle), ali pa sentimentalnost, ki ni vedno upravičena. Posebno pomiluje pesnik dekleta, ki se pogube, a ne pomisli, da niso vedno le zapeljivci krivi, nego po njegovih lastnih spisih silijo dekleta sama v nesrečo. Rodoljubje zavaja pisatelja v pristransko sodbo o tujcih (n. pr. »Nekoč i sada«). — Najnaravnije so ter se čitatelja najglobokeje dojemajo one slike, ki nam predočujejo narodnostne prilike v Primorju, gnev nad izrodi, ognjevito ljubav do domovine in do človeštva, plemenitost mišljenja (n. pr. Sretio sam, Smije handžar, Pjesmi živog naroda, Šarov, Demonski cjelov). Pesnik priporoča svojim rojakom resno delo (Mravi), ponos (Lav). Vsebinska je zelo mnogovrstna in osvedočenosti smo, da bod vsak čitatelj zadovoljen z veliko večino črtic knjigo položil iz roke, ker se gladko čita in kažejo črtice plemenito srce pisateljevo.

R. Perušek.

Rat Hrvata s Magjarima godine 1848—9. Naklada Dioničke tiskare u Zagrebu. 1902. Pisatelj te zgodovinske razprave pripoveduje v poljudnem slogu vojaške operacije avstrijske vojske l. 1848.—49. proti Ogrom. Knjiga je namenjena ljudstvu; pisatelj ne razpravlja raditega zamotanih političnih razmer, ampak navaja le suhoparno fakta, katera včasih razvršča brez vsake notranje zveze. Ta knjiga popolnjuje nekoliko tudi znano zgodovinsko razpravo: Hrvatski pokret g. 1848. V ospredju vseh dogodkov stoji junaška postava bana Jelačića, rešitelja monarhije v onih nevarnih časih, zato je tudi popolnoma prav, da nas predgovor seznanja z življenjem tega slavnega Hrvata. Sredi decembra 1848. l. se je začela vojna z Ogrji. Tu začenja neimenovani pisatelj opisovati čine hrvaških vojakov, slika Jelačićevi zmagi pri Babolnu in Mooru in svečani njegov vohod v Budim-Pešto. Glavni poveljnik avstrijske vojske, knez Windischgrätz, je vedno zavidal generala Jelačića radi njegovih krasnih uspehov, zato mu je zapovedal po predaji glavnega ogrskega mesta, da mora svoje Hrvate uvrstiti v različne polke, meneč, da s tem prepreči nadaljnje Jelačićeve uspehe. Dočim se pisatelj prej ni veliko oziral na dogodke v drugih krajih Ogrske, ampak je samo sledil Jelačiću v Budim-Pešto, se zanima sedaj za vse operacije, pri katerih sodelujejo Hrvati. Omenja praske na severni Ogrski, na Sedmograškem, v vzhodni Ogrski, stališče Srbov, bitke okoli Komorna, revolucionarno gibanje Košutove stranke, ravnanje Jelačićevo v južnozahodni Ogrski in skupno prodiranje avstrijsko-ruske vojske proti ustaškim četam, ki so se morale pri Vilagosu vdati. Knjiga, ki jo krasijo 16 slik, ne prinaša nič novega, ampak je samo stvar iz različnih tiskanih virov.

Fr. Komatar.

Do sedaj neznana slovenska knjiga. V ljubljanski licejski knjižnici se nahaja pod sign. II. C, g, 23.870 »Buque fa brati, inu moliti Slavenskem shovnirjam na Shtajerskem, Koroshkem, inu Kraynskemu ommislene. Na Dunaju. Stiskane per Christianu Großerju 1799«. 16°, 189 + 3 str. — Knjižica je brez sumnje prevod iz nemščine; jezik in pravopis

pričata o delovanju Marka Pohlina. Za zgled bodi začetek prvega poglavja: Od urednosti Shovniškega stanu. Bratji! Ulofhénje vashega stanu se bres zvilba od Boga samega lèsem pishe . . . itd.; *węjg, wojuwati* — beg, bojevati. Čudiš se pa, ko najdeš v poglavju, ki sega od strani 171. + 172., poljsko znamenje l in sicer dosledno, a le v tem poglavju; samo na strani 186. še sem zasledil »podejlil«. Isto pismo je razen tiskovnih pomot izključno rabljeno n. pr. baš v Pohlinovi knjigi »Kmetom za potrebo inu pomoč«, ki je bila natisnjena tudi »na Duneju per Chr. Grošerju 1789«.

Dr. Fr. Ilešič.

Rusi in Slovenci. Pred kratkim še so se Rusi za avstrijske Slovane ubogo malo brigali. A če se niso na pr. menili za Čehe, tem manj se jim je zdelo vredno, baviti se s Slovenci. Seveda — naše število in pa število Rusov! Prenezatni smo se jim zdeli. A v novejšem času se obrača v tem oziru na bolje. To se vidi iz tega, da pišejo Rusi zdaj mnogo tudi o nas Slovencih. Tako je izdal pred kratkim pod naslovom »Avstrijskaja Krajna« o Slovencih knjigo odličnega dostojanstvenika ruski, g. Al. Haruzin, podguverner v Vilni. Zanimanje Rusov je za nas velikega pomena. To je tista moralna podpora, katere smo si od naših mogočnih bratov vedno želeli. Ako bi se Rusi tako brigali za avstrijske Slovane, kakor se n. pr. Nemci za svoje avstrijske sobrate, bi nam i v političnem oziru nemara mnogo hasnilo. —k.

»Iz zakutka«. Pjesme Milana Pavelića, »Dionička tiskarna« v Zagrebu. Cena 50 h, po pošti 56 h. O teh pesmih o priliki kaj več.

»Ormoški spomini«. Ob petindvajsetletnici ormoške posojilnice in ob tridesetletnici svojega beležništva v Ormožu izdal dr. Ivan Gršak. Ljubljana, 1902. Stroške za izdajo te knjige, o kateri izpregovorimo prilično kaj več, je prevzela ormoška posojilnica, izkupilo za njo pa je namenjeno prepotrebni šolski družbi »Sv. Cirila in Metoda«.

Stanko Dušič: »Myrrha«, drama u tri čina, Prag 1902. Vlasnik in nakladnik Vladimir Jelovšek. S to dramo završuje »Zbornik pouke i zabave«, katerega izdaje g. Vladimir Jelovšek v Pragi, svoj prvi tečaj. Zbornik izhaja na leto v najmanj petih zvezkih po 40—48 strani. Vsak zvezek stane 50 h. Predplačilo za celo leto s poštnino vred pa znaša samo 2'20 K. O tej drami kaj več morda o priliki.

Decembrski koncert »Glasbene Matice«. Ni zaman računala »Glasbena Matica« s privlačnostjo uglasbenega »Zlatoroga«: napolnila se je koncertna dvorana ljubljanskega »Narodnega doma« do zadnjega kottička z občinstvom, došlim k prvemu temu koncertu v 12. letu Matičnih koncertov. Pretresljiva ljubzenska zgodba, ki jo podaja dramatiški oživljeno Rudolf Baumbach v svojem pesniški sijajnem »Zlatorogu«, je prav za nas neodoljive prikupljivosti, ker se naslanja njena snov na slovensko ljudsko pripovedko in ji je znal dodati Baumbach slovenski značaj v svoji nemški spesnitvi. Ne le po zunanem okitu, po povsem slovenskih imenih in po rekvizitih iz narodnega bajeslovja, ki prepleta toli intimno poetičsko govorico, nam je domača, Baumbach je znal

marveč izraziti tudi ono krepostno mišljenje, ki ga iščemo v našem ljudstvu iz gora. Vrhutega je postal Baumbachov »Zlatorog« še diven slavospev našega Triglava, v svojem uspeha polnem poletu kot nemški izvornik in kot prevod v raznih jezikih je ponesel ime Triglava daleč v tujino.

Divni čar Baumbachove poezije je zvalil Alberta Thierfelderja k uglasbenju. Thierfelder, rojen 1846. leta v Mühlhausenu v Turingiji, je od leta 1886. univerzitetni glasbeni ravnatelj v Rostocku; »Zlatoroga«, ki se pojavlja ne redko v nemških koncertih, je uglasbil pred 20 leti za zbor, orkester in soli, deloma kot melodram, dobršen del poezije pa je ostal nekomponovan in namenjen deklamatorju. Thierfelder se je vestno potrudil z uglasbenjem, podal je tehniški lepo delo obširnih oblik, ki ga povzdiguje plemenit zanos in krasi mnog odliččen muzikalni detajl. Ni se mu pa posrečilo ubrati tiste krepke strunc, ki jo udarja pesnik; moč Thierfelderjeve glasbe zaostaja zelo daleč za zmagovitostjo, s katero razvema Baumbachovo delo našo dušo. Baumbach ni našel v Thierfelderju sorodnega stvaritelja, dobil je v njem le ilustratorja, ki je lepo slikal, a ni pravega zadel. Thierfelderjeva glasba ne ogreva, ne zaneti občutka uzadovoljenja, nasprotno, iznenadeni sledimo glasbi, ker ne najdemo v njej tistega, kar nas v samem besedilu razvema. Edino v dveh točkah se vda slušatelj skladatelju s polnim srcem, v nežno občutenem zboru šte. 4.: »Mati noč na goro gre« in pa v plesnih stihih »Zdaj struna vriska — — — in pod grmi« v zboru šte. 5., v katerih poslednjih zavrvi krepko neprisljano veselje. Thierfelder ne zna pripovedovati, le nekaj razpoloženja naznačuje; s temi svojstvi pa seveda ne shaja kot uglasbitelj dela epiške in baladne vsebine.

»Zlatoroga« je »Glasbena Matica« sijajno proizvedla in koncertni vodja gosp. M. Hubad mu je bil navdušen interpret. Izborno pripravljen je nastopil zbor, izdatno prerojen v moških glasovih; pel je zato zavestno in z mogočnostjo kakor ob najboljših prejšnjih dobroglasnih nastopih. Zbor je rešil svojo nalogo virtuozno, neoporekljivo vzorno, fino uglašen na vsako nianso, ki jo velevajo skladateljeve intencije. Pošteno se je potrudil z zborom vred orkester. Solisti, gospici Mira Devova (sopran) in Marija Gli varčeva (alt), gospodje Janko Kersnik (tenor), Ivan Završan (bariton) in Anton Dečman (bas) so bili vsi izbrano lepih glasov, sročno umerjeni drug k drugemu. Deklamacijski in melodramski del, vežoč pevske točke, je podal odlični recitator gosp. Adolf Dobrovolný, uveljavil je uspešno lepo dikcijo zaslužnega slovenskega prevoda prof. Antona Funtka.

Dr. Vladimir Foerster.

Cecilija. Cerkvena pesmarica. II. del. Drugi, popravljeni natis Uredil Anton Foerster. Izdala in založila »Družba sv. Mohorja« v Celovcu, 1902. Po vsebini in obliki so pesmi v tem natisu vsestransko izboljšane, ohranjen pa jim je prvotni lahkotni ljudski značaj.

Slovensko gledišče

Slovensko gledišče. A. Drama. Ne spominjam se, da bi se bile v našem gledišču vrstile kdaj dramske novitete tako naglo druga za drugo kakor v letošnji sezoni. Vsa čast našemu igralnemu osebju, ki zmaguje toli težavno nalogo! — Kakor je bilo omenjeno že zadnjič, se je predstavljala dne 25. no-

vembra m. l. prvokrat na našem odru »Zaza«, slika iz življenja v petih dejanjih, francoski spisala Pierre Berton in Charles Simon, igra, ki je vredna, da se napiše o njej par opomenj. V malokaterem dramatiškem umotvoru je nemara med posameznimi dejanji glede estetiške in poetičke vrednosti tolika razlika kakor pri tej drami. Prvo dejanje slika skoro docela samo milje. Kar občudujemo pred vsem v tem dejanju, je rafinirana tehnika, kakršne so zmožni pač le Francozje. Pozneje pa se igra duševno poglobi in doseže svoj višek v četrtem dejanju. Z občudovanja vredno logiko se tu razvija dialog, a to in tista suha logika, ki jo izume pisatelj pri pisni mizi, to je, rekli bi, logika življenja, zato pretresa tako človeka. — Do konca četrtega dejanja je igra res slika iz življenja, in vendar, kako bistven razloček je med prvim in četrtem dejanjem! V prvem dejanju slikata pisatelja brez dvojbe »po naravi«, to, kar se godi v prvem dejanju, sta prav gotovo videla in bolj ali manj tudi slišala. Da pa pri nastopih, ki nam jih predočuje četrto dejanje, nista mogla biti navzočna, je jasno! In vendar nam tudi tu niti za hip ne pride na misel, dvojiti, da se je vse to v istini tako godilo! Odkod to? No, tu sta bila enkrat razum in srce v najlepšem skladju! Pisatelja sta se poglobila v situacijo, izvajala nista posledic samo z razumom, temveč tudi z globoko in toplo čutečim srcem. In tako se jima je posrečilo, kar se tako redkokdaj posreči: podala sta nam kos pristnega življenja, ne da bi se bilo to, kar sta nam predočila, res kdaj zgodilo! — Nasprotno pa imamo pri zadnjem dejanju, dasi je po svoje tudi lepo, takoj občutek, da je izmišljeno in da ni s prejšnjimi dejanji v nikaki organski zvezi. — Vsekakor je »Zaza« znamenita psihološka študija. — Ponavljala se je ta igra 6. in 14. decembra.

Med najboljše dosedanje dramske predstave letošnje sezone moramo prišteti vprizoritev enodejanke »Jeftjeva hči«, italijanski spisal Fel. Cavalotti. »Jeftjeva hči« je imenitna igrice, ki gledalca kar fascinira. A če se vprašamo, je li to življenje, moramo skoro reči, da ne. Kar na gledalca učinkuje, je čudovita fina psihologija, ki jo razvija pisatelj ob sicer nenaravnem razmerju med možem in ženo, in pa pisateljev ognjeviti temperament, od katerega je prešinjeno njegovo delo. Prvič se je predstavljala ta enodejanka dne 2. decembra, ponavljala pa 12. decembra.

Med novitetami nam je omeniti dalje burke »Klofuta za 100.000 frankov« (Madame Bonivard), spisala Alexander Bisson in Anton Mus. Igrala se je dne 30. novembra in 14. decembra. Burka pač, a niti kot taka brez duha! Francoz je Francoz, deni ga, kamor hočeš!

Dne 4. decembra pa smo videli prvokrat na slovenskem odru »Medaljo«, komedijo v enem dejanju, spisal Ludovik Thoma. Thoma uživa med mlajšim nemškimi svetom kot pisatelj precejšnji ugled. Je li žel za to svojo enodejanko posebno priznanje, nam ni znano. Nam — ni prijala kdovekaj. Namen njen sicer ni slab in igrice bi se dala prav dobro prilagoditi našim razmeram. Zakaj se je cenzura upirala nje lokaliziranju, je neumevno. A kakor smo odločni nasprotniki vsakega kratenja literarne svobode, v tem slučaju smo cenzuri skoro hvaležni, da je pokazala svojo strogost. Pisatelj deluje s prekričočimi, s presurovimi sredstvi! Naš kmec, kakor rad zdivja, vendar ni tako neolikan, da bi ne vedel razločevati med gostilno in zasebno hišo. Prav veseli smo torej bili, da so nam predstavljali naši igralci nemške kmete in ne naših domačih. — Na tej igri hvalijo pred vsem dobro karakterizacijo. Toda kako daleč je še Thoma

za našim Jurčičem in Kersnikom! — Nekaj novega na našem odru je bila tudi dne 16. decembra vprizorjena »Rdeča kapica«, bajka s petjem in plesom v štirih slikah, spisala Marija Thiede. Naivnost je lepa reč, zlasti v bajkah. Toda če je stvar prenaivna . . .

Dne 23. in 26. decembra pa se je predstavljala prvič v našem gledišču velika, po Sienkiewiczovem znanem romanu spisana drama »Quo vadis?« O tem delu kaj več prihodnjič! —

Razen navedenih novitet so bile na vrsti zadnji čas sledeče starejše drame: dne 30. novembra Finžgarjev »Divji lovec«, dne 8. decembra Morretov »Gospod Jakob«, dne 16. decembra veseloigra »Na kosilu bom prisvoji materi«, spisala A. Decomcelle in L. Thiboust, dne 18. decembra burka »Brez denarja« in 26. decembra popoldne »Pepeška«.

B. Opera. Operne predstave zadnjega časa so bile: dne 28. novembra »Prodana nevesta«, dne 2. in 4. »Cavalleria rusticana«, dne 8. decembra »Dalibor«, a dne 20. decembra »Psoglavci«, velika opera v treh dejanjih in šestih slikah, po romanu Al. Jiraska spisal K. Šipek, godbo zložil Karel Kovačovic. Oceno glasbe v tej znameniti operi smo si izprosili od strokovnjaka in upamo, da bomo v položaju, v prihodnjem listu jo priobčiti. A tudi dejanje v tej operi je tako dramatiško in v več kot enem oziru zanimivo, da odkritosrčno obžalujemo, da se radi pomanjkanja prostora ne moremo baviti obširneje z njim. To delo nas je iznova uverilo, da je docela upravičeno, da se govori o samobitni češki umetnosti!

Dr. Fr. Zbašnik.

Upodabljajoča umetnost

Izložba moderne francoske umetnosti v Pragi. Društvo čeških umetnikov »Manes«, ki vedno čileje procvita, je presencilo Prago z novo prekrasno izložbo. Najboljše in prve francoske umetnike je spoznala češka publika na tej razstavi: sveže, jake konture Degasove, briljantne boje Monetove, Besnerda divne portrete francoskih dam, ki zna tako nepopisno prikazati vse ženske čare, duhovitost in temperament obrazov in ono živo, svežo, dehtečo polt ženskega vratu in ram, na katerih igrajo razkošni refleksi bogatih salonov, sanjave idile Amanove, z njegovimi modernimi, v neko novo, vabljivo romantiko prestavljenimi damami, priprosto grško lepoto prvega oznanjevalca francoske nove umetnosti de Chavannesa in divne Harrisonove slike intimnih krasot prirode. Oh, ti Francozi, kako razumejo lepoto življenja, prirode, slavošpevc jasnih barv in oni fini trepet solnčne in umetne svetlobe! Ali nekaj je interesantno: razen znanega Mennierjevega kipa v bronzi »Rudokop pri delu« ni niti enega socijalnega sujeta in najjačja, najsugestivnejša — najrabi-jatnejša bi skoro rekla — dela v izložbi so trije kipi iz bronze, ki jih je ustvarila ženska, Marta Amén. Stari, izdelani konji, ki vlečejo veliko skalo na težkem vozu, eden izmed njih se je zgrudil na tla in poginil. In zopet dva majhna, a silna konja, vprežena v težko dvokolnico, in naposled dva bežeča, splašena konja s prvim delom odtrganega voza. Silni, brutalni umotvori z vso divjostjo, krutostjo in istinitostjo prirode. —

Končno še par aforizmov iz predgovora, ki ga je pripojil duhoviti češki kritik F. X. Šalda katalogu izložbe: »Naše trdno prepričanje je, da se niveau

domače umetnosti ne da dvigniti drugače, kakor da se vedno in vedno kaže na prave vrhunce današnje svetovne umetnosti.« — »Umetnost je pravica sama in daje vsakemu, kolikor zasluži.« — »Razumeti umetnost je umetnost.« —

Zofka Kvedrova.

Prešernov portret. Gospoda dr. Dečko in Kolenc v Celju sta poskrbela za to, da smo dobili Slovenci pred kratkim Prešernov portret, majhno nadomestilo za — obetovani nam spomenik velikega našega pesnika. Portret je izdelal gosp. Al. Šubic po sliki Kurza pl. Goldensteinskega, ki se nahaja, če se ne motimo, v posesti gospoda ravnatelja Fr. Levca. Tej sliki gre po zagotovitvi verodostojnih svedokov glede podobnosti s pesnikom pred vsemi drugimi prednost, dasi je tudi ta delana le po spominu. V strokovno oceno reprodukcije se ne moremo spuščati. Morda nam jo poda kateri naših slikarjev-veščakov. V ozadju portreta je videti Prešernovo rojstno hišo. Škoda, da nam posebej ne naslika kdo Prešernovega doma, ki leži vendar tako idilsko v obližju cerkvice sv. Marka! Taki ozadki doslej na portretih menda niso bili običajni. Kaki nagibi so bili gospodu Šubicu merodajni za to, da se je odločil zanj, nam ni znano. Najbrž je vpošteval željo številnih Prešernovih čestilcev, ki bi poznali radi tudi dom njegov. No, s tega stališča slikarju ne ugovarjamo! — Vsekakor naj bi krasil Prešernov portret salon vsake slovenske narodne hiše! Cena — ?

z.

Splošni pregled

»Večer Konopnicke«. V proslavo petindvajsetletnega literarnega delovanja slovite poljske pesnikinje in pisateljice je priredil odbor »Splošnega slovenskega ženskega društva« dne 7. decembra v »Narodnem domu« v Ljubljani umetniško-zabaven večer. Naše dame so se se s tem vrlo pridružile svojim poljskim in češkim sestram ter pokazale, da se živo zavedajo dolžnosti, ki jim jih nalaga slovanska ideja. Tisti časi, ko so nas hoteli nasprotniki prepričati, da smo Slovenci neznamenit narod, ki nima nobene pravice do eksistence, in ko smo bili mi tako kratkovidni, da smo jim verjeli, so, hvala Bogu, minuli! Zdaj vemo: Slovani smo in kar je slovanskega, je tudi slovensko! Program je bil prav srečno izbran in vseskozi v skladju s pomenom večera. Vršil se je ob primerno okrašenih slikah slavljence. Prolog je govorila gospa Gevekarjeva. Očrtala je z markantnimi potezami značaj umetniškega delovanja slavne Poljakinje. Pri izvajanju pevskega točka sta se odlikovali zlasti gospa Julija dr. Ferjančičeva in gospodična Mira Devova. »Ljubljanski Zvon« je prinesel že v novembrski številki preteklega leta kratek životopis Konopnicke. Ondi jo bilo omenjeno med drugim, da je bil Sienkiewicz prvi, ki je spoznal izredni talent in genij Marije Konopnicke. Baš Sienkiewicz pa je zdaj napisal tudi prekrasno oceno o slovenskem delovanju te slavne rojakinje svoje. Žal, da nam ne pripušča prostor, da bi se nekoliko natančneje bavili s to oceno! —

—i—

Uradniško stavbno društvo. Važen del socialnega vprašanja bi bil ugodno rešen, če bi se res oživitvoro uradniško stavbno društvo, čigar pravila so po prizadevanju g. župana Iv. Hribarja že potrjena. Namen društva je, pripomoči uradnikom do lastnega doma ter jih rešiti na ta način morda v najvažnejšem pogledu skrbi in nemara tudi — izkoriščanja in izsesavanja. Stiske

in zadrege pač niso omejene na posamezen stan in tudi uradniku priskočiti na pomoč, je dobro delo! Saj se nahaja v prvi vrsti baš med uradniki tista takozvana »blesteča beda«, ki ima morda mnogo več, tragičnega na sebi nego beda navadnega proletarča, ki sme brez sramu, brez rdečice v obrazu vzbujati milosrčnost in pomilovanje. Na to »blestečo bedo« bi se usojal opozarjati pri tej priliki naše pesnike in pisatelje. To je polje, ki je vsaj pri nas še skoro popolnoma neizorano, kjer bi se dalo dobiti sujetov izvirnih in modernih obenem!

—š—

Češka gledišča. Čehi so praznovali nedavno 40letnico obstanka samostojnega češkega deželnega gledišča in obenem 19letnico »Narodnega divadla« v Pragi. Kak velikanski korak, ki so ga storili bratje Čehi v kratki dobi 40 let! Pred štirimi desetletji niso imeli takorekoč nobenega gledišča, zdaj pa je »Narodno divadlo« eno najkrasnejših muzam posvečenih svetišč, kar jih je v Evropi. Pred kratkim je bilo dograjeno tudi lepo gledišče v Plzni, a zdaj mislijo kar hkratu na zgradbo dveh novih gledišč, in sicer še enega v Pragi in enega v Brnu! Prekrasen zgled narodne zavesti in požrtvovalnosti! Da, ti Čehi so izklesani iz drugega lesa nego mi Slovenci in morda Jugoslovani sploh! Z.

Jubilej. Dne 8. januarja 1903. l. preteče petindvajset let, odkar je umrl Nikolaj Aleksejevič Nekrasov, ki se prišteva, kakor znano, k najznamenitejšim zastopnikom modernega ruskega slovstva. Nekrasov je bil lirik, kakršnih pozna le malo svetovna literatura. Po pravici se pripravljajo torej naši bratje Rusi, da ob petindvajsetletnici njegove smrti dostojno proslave njegov spomin.

—n—

Shod slavistov. Kakor se poroča iz Rusije, je »imperatorskaja akademija za nauk« sklenila, povabiti vse profesorje slavistike iz raznih krajev na shod v svrhu razpravljanja o slovanskih vedah. Shod naj bi se vršil meseca septembra 1903.

Viktor Hugo. Nova, velika izdaja del Viktorja Huga se priredi na državne stroške. Tako izvršuje na Francoskem vlada svojo kulturno misijo! A drugod in zlasti pri nas? —

Vereščaginove slike. V New-Vorku so se nedavno na javni dražbi prodajale slike slavnega ruskega slikarja - naturalista Vereščagina. Znameniti ciklus iz francosko-ruske vojne iz leta 1812., predstavljajoč Napoleonov poraz in obsegajoč 20 slik, je dal po ruskem konzulu zdražiti sam car in sicer za vsoto 480.000 R. Bitka pri San Juanu Hillu, katero je umetnik slikal na podlagi podatkov, ki mu jih je dal sedanji predsednik Zedinjenih držav, Roosevelt, je bila prodana za 86.400 K, a 30 drugih manjših slik, med katerimi je več vojnih prizorov s Filipinskih otokov, je doneslo 120.000 K. Enkrat tudi lep gmoten uspeh slovanskega umetnika!

—š—

Pomiloščevanje mladostnih zločincev. Da kriči naše kazensko zakonodajstvo po preosnovi, je splošno znana stvar. A dasi se pripravlja novi kazenski zakonik že desetletja, ga vendar še danes nimamo. Enega izmed mnogih zdaj obstoječih nedostatkov hoče odpraviti pred kratkim izdana odredba justičnega ministrstva, ki se tiče pogojnega pomiloščevanja mladostnih zločincev. Po drugih državah že davno ne velja več »strašilna teorija« v kazenskem pravu, pri nas pa se omenjena naredba prvič ozira na vzgojevalni moment kazni. Mi beležimo to, ker ni zanimivo samo za juriste, ampak za vse, ki jim je pri srcu humaniteta.

Z.

